

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra filosofie a religionistiky

Diplomová práce

Morální odpovědnost a svědomí sociálního pracovníka podle Etického
kodexu sociálních pracovníků České republiky

Vedoucí práce: PhDr. Vojtěch Šimek, Th.D.

Autor práce: Bc. Luboš Vyterna

Studijní obor: Etika v sociální práci

Forma studia: Prezenční

Ročník: II

2018

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

27.3.2018

Bc. Luboš Vyterna

Poděkování:

Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Vojtěchu Šimkovi, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

ÚVOD.....	6
1 Etický kodex sociálních pracovníků ČR, výskyt pojmů „odpovědnost“ a „svědomí“ v etickém kodexu.....	8
1.1 Etický kodex	8
1.2 Morální odpovědnost v etickém kodexu	9
1.3 Svědomí v etickém kodexu	11
2 Typy odpovědností uvedené v etickém kodexu	13
2.1 Profesionální odpovědnost.....	13
2.1.1 Pohledem sociálního pracovníka.....	13
2.1.2 Analýza odpovědnosti pomocí odborné literatury	14
2.1.3 Reflexe analyzovaného typu odpovědnosti.....	16
2.1.4 Analýza odpovědnosti z hlediska relačnosti	18
2.2 Vědomí vlastní odpovědnosti	19
2.2.1 Pohledem sociálního pracovníka.....	19
2.2.2 Analýza odpovědnosti pomocí odborné literatury	19
2.2.3 Reflexe analyzovaného typu odpovědnosti.....	21
2.2.4 Analýza odpovědnosti z hlediska relačnosti	22
2.3 Odpovědné plnění povinností vyplývajících ze závazku k zaměstnavateli	22
2.3.1 Pohledem sociálního pracovníka.....	23
2.3.2 Analýza odpovědnosti pomocí odborné literatury	23
2.3.3 Reflexe analyzovaného typu odpovědnosti.....	25
2.3.4 Analýza odpovědnosti z hlediska relačnosti	27
2.4 Odpovědnost za eticky podložená rozhodnutí.....	28
2.4.1 Pohledem sociálního pracovníka.....	28
2.4.2 Analýza odpovědnosti pomocí odborné literatury	29
2.4.3 Reflexe analyzovaného typu odpovědnosti.....	31
2.4.4 Analýza odpovědnosti z hlediska relačnosti	34
2.5 Odpovědnost sociálního pracovníka za své vzdělávání	35
2.5.1 Pohledem sociálního pracovníka.....	35
2.5.2 Analýza odpovědnosti pomocí odborné literatury	36
2.5.3 Reflexe analyzovaného typu odpovědnosti.....	39
2.5.4 Analýza odpovědnosti z hlediska relačnosti	42
2.6 Odpovědnost za jednání vůči klientům, kolegům, zaměstnavatelům, profesní organizaci, vzájemný konflikt odpovědností	42
2.6.1 Pohledem sociálního pracovníka.....	43

2.6.2	Analýza odpovědnosti pomocí odborné literatury	43
2.6.3	Reflexe analyzovaného typu odpovědnosti.....	45
2.6.4	Analýza odpovědnosti z hlediska relačnosti	47
2.7	Kolik pomoci a péče poskytnout, aby stimulovaly klienta ke změně postojů a k odpovědnému jednání a nevedly k jejich zneužití.....	47
2.7.1	Pohledem sociálního pracovníka.....	48
2.7.2	Analýza odpovědnosti pomocí odborné literatury	48
2.7.3	Reflexe analyzovaného typu odpovědnosti.....	50
2.7.4	Analýza odpovědnosti z hlediska relačnosti	51
3.	Svědomí.....	52
3.1	Svědomí pohledem různých přístupů.....	52
3.1.1	Svědomí pohledem filozofie	52
3.1.2	Svědomí pohledem teologie.....	53
3.1.3	Svědomí pohledem psychologie a sociologie	54
3.2	Druhy svědomí.....	55
3.3	Svědomí a jeho vztah k odpovědnosti uvedené v etickém kodexu	56
3.3.1	Svědomí a jeho vztah k profesionální odpovědnosti.....	57
3.3.2	Svědomí a jeho vztah k podpoře klientova vědomí vlastní odpovědnosti	58
3.3.3	Svědomí a jeho vztah k odpovědnému plnění povinností sociálního pracovníka.....	58
3.3.4	Svědomí a jeho vztah k odpovědnosti za eticky podložená rozhodnutí.....	59
3.3.5	Svědomí a jeho vztah k odpovědnosti za celoživotní vzdělávání	60
3.3.6	Svědomí a jeho vztah k odpovědnostem, které mohou být ve vzájemném konfliktu a v konfliktu vůči zákonným ustanovením	61
3.3.7	Svědomí a jeho vztah k odpovědnosti za stimulaci klienta ke změně postojů a odpovědnému jednání.....	62
ZÁVĚR		63
Seznam použitých zdrojů		67
ABSTRAKT		73
ABSTRACT		74

ÚVOD

Pro svoji diplomovou práci jsem si zvolil téma „*Morální odpovědnost a svědomí sociálního pracovníka podle Etického kodexu sociálních pracovníků České republiky*“. Téma práce úzce souvisí s mým studovaným oborem, kterým je Etika v sociální práci a s mým budoucím povoláním. Cílem práce je zmapovat, analyzovat a kriticky reflektovat pojetí morální odpovědnosti a pojetí svědomí tak, jak jsou zaznamenány v Etickém kodexu sociálních pracovníků České republiky a zjistit, s ohledem na osobu sociálního pracovníka, jaký zde má význam morální odpovědnost a svědomí a jakou tyto pojmy hrají roli v rámci výkonu jeho povolání. Podnětem k volbě cíle práce je absence pojmu svědomí a do značné míry nepropracované pojetí morální odpovědnosti v Etickém kodexu sociálních pracovníků České republiky. Je to záměr, nebo nedostatek?

Z obecného hlediska je možné konstatovat, že etický kodex je jakýmsi souborem norem, kterým se upravují všeobecná i konkrétní pravidla chování a práce v jednotlivých profesích, organizacích, sdruženích, firmách, a to jak ve státním, tak i v soukromém sektoru. Význam etického kodexu je bezesporu značný, neboť, mimo jiné, stanovuje požadavky na výkon činnosti a upravuje pravidla chování a jednání pracovníků. Etický kodex by ale též měl usnadnit pracovníkovi rozhodování v situacích, které při výkonu jeho činnosti nastanou. Podkladem pro tuto práci je Etický kodex sociálních pracovníků České republiky zveřejněný na webových stránkách Společnosti sociálních pracovníků ČR. Etický kodex sociálních pracovníků České republiky (dále jen „etický kodex“ nebo jen „kodex“) byl vytvořen Společností sociálních pracovníků ČR v roce 1995 a touto společností byl také v roce 2006 revidován do podoby, v jaké ho známe dnes.

Etický kodex je rozdělen do několika částí. V první části, která se nazývá Etické zásady, je stručně popsáno, na jakých hodnotách je sociální práce založena, co všechno musí sociální pracovník respektovat a jakým cílovým skupinám pomáhá. Druhá část kodexu je věnována pravidlům etického chování sociálního pracovníka. Z pohledu mé diplomové práce je druhá část kodexu nejpodstatnější, neboť právě v této části se nejvíce hovoří o odpovědnosti sociálního pracovníka. Pravidla etického chování sociálního pracovníka jsou v kodexu rozdělena podle toho, ke komu a k čemu se vztahují. Jedná se konkrétně o vztah ke klientovi, ke svému zaměstnavateli, ke kolegům, k profesi a odbornosti sociálního pracovníka a ke společnosti. Další část kodexu se pak zabývá

etickými problémovými okruhy. Vyjmenovává základní etické problémy vznikající při sociální práci, uvádí další problémové okruhy a nabízí postupy při jejich řešení.

Diplomovou práci jsem rozdělil do tří větších kapitol. V první kapitole stručně pojednávám o samotném etickém kodexu a následně mapuji výskyt pojmu odpovědnost a svědomí v etickém kodexu. Druhá kapitola je již zaměřena na konkrétní typy odpovědností zaznamenaných v kodexu. Každé odpovědnosti je věnována vždy jedna podkapitola, která se dále sestává ze čtyř částí. V první části rozebírám konkrétní druh odpovědnosti tak, jak mu rozumím pohledem budoucího sociální pracovníka. Ve druhé části provádím kritickou analýzu uvedené konkrétní odpovědnosti z pohledu odborné literatury. Třetí část je věnována reflexi rozebíraného typu odpovědnosti. Čtvrtá část pak ve stručnosti pojednává o tom, jak jsou u uvedeného typu odpovědnosti vymezené vzájemné vztahy, tzn. kdo je zodpovědný, za co je odpovědný, před kým a na základě čeho. Třetí kapitola diplomové práce je zaměřena na svědomí a rozdělil jsem ji dále do tří podkapitol. V první podkapitole uvádím, jak je na svědomí nahlíženo pohledem filozofie, teologie, psychologie a sociologie. Druhá podkapitola stručně pojednává o druzích svědomí a ve třetí podkapitole se zabývám vztahem svědomí ke konkrétním typům odpovědností zaznamenaných v etickém kodexu. V závěru práce rekapituluji nejčastější problémy, kterými jsem se zabýval při analýze jednotlivých typů odpovědností, odkazuji na mnou navrhované úpravy kodexu, které vzešly z provedené analýzy a reflexe a odpovídám na otázky, které jsem si položil v úvodu a které mě vedly ke zpracování této práce.

Jedná se o práci teoretickou. Za účelem odborné analýzy a reflexe se při zpracování práce opírám zejména o učebnici *Etika pro sociální práci* autorů O. Fischera, R. Milfajta a kol., o knihu *Přehled etiky* od M. Thompsona určenou především studentům, o knihu *Etika pro pomáhající profese*, jejímž autorem je J. Jankovský. Z dalších zdrojů uvádím např. knihy A. Anzenbachera *Úvod do etiky*, *Úvod do filosofie* a od R. Spaemanna „*Základní mravní pojmy a postoje*“. Při zpracování kapitoly o svědomí vycházím především z klasického pojetí svědomí Tomášem Akvinským a z knihy „*Otázky o svědomí*“.

1 Etický kodex sociálních pracovníků ČR, výskyt pojmů „odpovědnost“ a „svědomí“ v etickém kodexu

První část diplomové práce jsem rozdělil do tří podkapitol. V první podkapitole ve stručnosti popisuji Etický kodex sociálních pracovníků České republiky, zejména jeho vznik, kdo a kdy ho vytvořil, jaký má význam a v čem jsou spatřovány jeho nevýhody. Ve druhé podkapitole mapuji výskyt pojmu odpovědnost v uvedeném etickém kodexu a třetí podkapitola je zaměřena na zmapování pojmu svědomí v etickém kodexu.

1.1 Etický kodex

Jak je již uvedeno v úvodu práce, byl Etický kodex sociálních pracovníků České republiky, který patří do kategorie etických kodexů profesních, vytvořen v roce 1995 Společností sociálních pracovníků ČR a později, v roce 2006, byl touto společností revidován do současné podoby. Společnost sociálních pracovníků ČR je z hlediska právní formy spolek, který vznikl v roce 1990 a jeho působnost se vztahuje na území České republiky. Hlavním účelem spolku je zajišťovat všestranný rozvoj sociální práce a podílet se na zvyšování její odborné úrovně.¹ Cílem činnosti spolku je rozšiřovat nové poznatky o sociální práci do všech oblastí života společnosti a dosahovat toho, aby sociálními pracovníky byly respektovány etické principy a zároveň, aby tyto principy dokázali sociální pracovníci aplikovat v praxi. Společnost sociálních pracovníků ČR se dále zasazuje o veřejnou podporu a uznání sociálních pracovníků a podílí se na zvyšování vzdělanosti sociálních pracovníků. Společnost sociálních pracovníků ČR proto pořádá odborné konference a semináře a připomínkuje některé návrhy předpisů a materiálů předkládaných vládě České republiky. Jako nezávislý odborný garant se veřejně vyjadřuje k etickým otázkám při výkonu sociální práce.² Etický kodex sociálních pracovníků České republiky vychází především z Všeobecné deklarace lidských práv, z Listiny základních práv a svobod, z Mezinárodního kodexu sociálních pracovníků přijatého International Federation of social workers (IFSW, Mezinárodní federace

---

¹ Srov. *Veřejný rejstřík a Sbirka listin* - Ministerstvo spravedlnosti České republiky. [online]. [cit. 18.10.2017]. Dostupné na WWW:<https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik_firma_vysledky?subjektId=661685&typ=PLATNY>.

² Srov. *Stanovy Společnosti sociálních pracovníků ČR, z. s.* [online]. [cit. 18.10.2017]. Dostupné na WWW:<<https://or.justice.cz/ias/ui/vypis-sl-detail?dokument=46909338&subjektId=661685&spis=322042>>.

sociálních pracovníků) a ze zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a navazuje na etické zásady definované Mezinárodní federací sociální práce.

Pro každého sociálního pracovníka by měl etický kodex představovat jeden ze základních nástrojů používaných při výkonu sociální práce. Sociální práce je práce různorodá a často velmi složitá, proto je úkolem etického kodexu usnadnit sociálnímu pracovníkovi uplatnění etických zásad při práci s klienty.³ Sociální pracovník se ale při výkonu svého povolání nemůže spoléhat pouze na etický kodex, neboť ten sám o sobě nemůže obsáhnout všechny situace a problémy, které při výkonu sociální práce mohou nastat. Určité nebezpečí kodexu tkví v tom, že naznačuje, že existuje jedna „správná“, univerzální cesta, jak dělat sociální práci. Praxe však ukazuje, že veškerou sociální práci nelze vměstnat do jednoho etického kodexu.⁴ S jistotou tak lze říci, že kodex je jakýmsi „návodem“, nikoliv finálním řešením při každodenní práci sociálního pracovníka.

1.2 Morální odpovědnost v etickém kodexu

Slovo odpovědnost je tak často používaný pojem, až se zdá, že každý musí intuitivně chápat, co vlastně odpovědnost znamená a co obnáší. Odpovědnost je pojem, který se vyskytuje v řadě vědních oborů a dá se na něj pohlížet z mnoha hledisek a v různých souvislostech. Může tak mít rozměr například ekonomický, právní, filozofický, teologický, psychologický, politický a morální. Morální je tedy to, co patří do oblasti morálky a jednání morálně dobré je takové jednání, které se shoduje s platnými normami a vlastním svědomím.⁵ Morální odpovědnost je pak schopnost člověka přisuzovat si úkonem praktického rozumu vinu nebo zásluhu za své jednání, nebo následky jednání, případně zavázat se k určitému jednání do budoucna.⁶ Z hlediska etického kodexu se jedná o morální odpovědnost sociálního pracovníka, který by při výkonu sociální práce měl svým praktickým rozumem dokázat hodnotit své momentální jednání či jeho následky, a to i s ohledem na své jednání budoucí. Etický kodex s pojmem odpovědnost pracuje, je však otázkou, zda z toho, jak je odpovědnost v kodexu zaznamenána,

---

³ Srov. SOCIÁLNÍ REVUE. *Etický kodex je základ při aplikaci metod sociální práce*. [online]. 24.5.2005. [cit. 2017-10-11]. Dostupné na WWW:< <http://socialnirevue.cz/item/eticky-kodex-je-zaklad-pri-aplikaci-metod-socialni-prace-rika-vera-novotna>>.

⁴ Srov. IFE, J. *Human Rights and Social Work*, s. 106-107.

⁵ Srov. KUTNOHORSKÁ, J. CICHÁ, M. GOLDMANN, R. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*, s. 21.

⁶ Srov. ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost*. In FIZAMI [online]. [cit. 2017-10-12]. Dostupné na WWW:< <https://www.fizami.cz/video/moralni-odpovednost/>>.

si sociální pracovník dokáže vytvořit realistickou představu o odpovědnosti jakožto minimálně trojmístném vztahu (relaci).

S prvním typem odpovědnosti se v kodexu setkáváme v části týkající se etických zásad, kde bod 1.5. uvádí: *Sociální pracovník dává přednost **profesionální odpovědnosti před svými soukromými zájmy***. Další typy odpovědností se vyskytují v části kodexu, která je o pravidlech etického chování sociálního pracovníka, a to ve vztahu ke klientovi, kdy v bodě 2.1.1. je uvedeno: *Sociální pracovník podporuje své klienty k **vědomí vlastní odpovědnosti***, ve vztahu ke svému zaměstnavateli je v bodě 2.2.1. uvedeno: *Sociální pracovník **odpovědně plní své povinnosti** vyplývající ze závazku ke svému zaměstnavateli*, ve vztahu ke kolegům bod 2.3.3. uvádí: *Sociální pracovník iniciuje a zapojuje se do diskusí týkajících se etiky se svými kolegy a zaměstnavateli a **je zodpovědný za to, že jeho rozhodnutí budou eticky podložena***. Ve vztahu ke svému povolání a odbornosti bod 2.4.4. stanovuje, že sociální pracovník *je zodpovědný za své soustavné celoživotní vzdělávání* a ve vztahu ke společnosti bod 2.5.6. uvádí: *Sociální pracovník požaduje uznání toho, že **je zodpovědný za své jednání vůči osobám, se kterými pracuje, vůči kolegům, zaměstnavatelům, profesní organizaci a vzhledem k zákonným ustanovením, a že tyto odpovědnosti mohou být ve vzájemném konfliktu***. V části kodexu, která je zaměřena na etické problémové okruhy, je v oddíle A uveden etický problém: *kolik pomoci a péče poskytnout, aby stimulovaly klienta ke změně postoju a **k odpovědnému jednání a nevedly k jejich zneužití***.

Z uvedeného lze konstatovat, že o odpovědnosti se nějakým způsobem v celém kodexu píše pouze v sedmi bodech, ve kterých je buď uvedeno přímo slovo „odpovědnost“, „odpovědnosti“ nebo „odpovědně“, „odpovědné“ či „zodpovědný“. Ve svém znění etický kodex odpovědnost nijak blíže nevysvětluje ani nespecifikuje. Hellerová typologicky rozlišuje odpovědnost na odpovědnost retrospektivní a prospektivní. Retrospektivní je základním typem odpovědnosti, má překlenující charakter a představuje osobní odpovědnost člověka za jeho vykonaný čin. Prospektivní odpovědnost je odpovědnost „k“ a „vůči“ a je v ní obsažen slib k budoucímu jednání. Odpovědnost dále diferencuje na odpovědnost povinnostního typu, která nevybočuje ze souřadnic běžného jednání a odpovědnost nadstandardního typu, která se týká činu výjimečného.⁷ Podle Spaemanna je mravní odpovědnost pouze tehdy korektní a určitá a nelze s ní libovolně manipulovat, pokud je ohraničená. Určovat, kam až sahá

---

⁷ Srov. HÁLA, V. Autenticita a odpovědnost. In HÁLA, V. a kol. *Morální odpovědnost a její aspekty*, s. 105-109.

odpovědnost jednatelů je velmi rozsáhlý úkol. Kdyby bylo u každého jednání vždy potřeba ověřovat všechny volby možnosti a vybírat tu nejlepší, pak by to pro každého znamenalo velké přetížení a nedalo by se to zvládnout.⁸ Odpovědnost sama o sobě je vždy založena na určitých vztazích. K tomu, aby bylo možné odpovědnost jednoznačně definovat, musí být jasně vymezená ve všech svých relacích.⁹ K naplnění cíle práce je klíčové zjistit, zda z odpovědnosti, tak jak se o ní hovoří v etickém kodexu, je pro sociálního pracovníka patrné, kdo je subjektem odpovědnosti, tzn. kdo má odpovědnost, co je předmětem odpovědnosti, kdo je instancí odpovědnosti, tj. před kým nebo vůči komu má subjekt odpovědnost a z jaké normy či z jakého ustanovení odpovědnost vyplývá.

1.3 Svědomí v etickém kodexu

O svědomí můžeme zjednodušeně říct, že je to jakýsi vnitřní úsudek člověka na to, co se chystá udělat, nebo co již udělal. Svědomí se často uplatňuje v rámci sebereflexe, kdy člověk uvažuje o sobě samém a měl by se dokázat podívat na sebe sama i jiným pohledem, než jsou jeho vlastní zájmy. Proto je svědomí považováno za typický znak osobnosti člověka. Existuje řada definic pojmu svědomí podle způsobu pojetí a přístupu, za jednu z nejzákladnějších je považována definice Tomáše Akvinského, která vstoupila do učebnic etiky a morálky, a to: „*Svědomí je aplikace vědění na úkon*“.¹⁰ Slovník filosofických pojmů definuje svědomí jako zvláštní fenomén lidského vědomí, který člověk zakouší jako „vnitřní hlas“, který hodnotí jeho jednání.¹¹ Podle Schirrmachera je významem svědomí vyjádřen existencionální aspekt, tedy jeden ze tří aspektů každého rozhodnutí, kdy dalším aspektem je aspekt situační, který je vyjádřen moudrostí a zkušeností. Třetím aspektem pak je aspekt normativní, který je dán například zákonem, či určitou normou.¹² V konečném důsledku se však musí každý člověk rozhodnout zcela osobně, a tím za své rozhodnutí přebírá odpovědnost. Konečné vnitřní rozhodnutí, které člověk učiní před svým svědomím, je to, co z něj udělá skutečné rozhodnutí.¹³ Svědomí je tedy to, co stanovuje člověku závazné požadavky pro jednání, proto je bezpochyby

---

⁸ Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 60-61.

⁹ Srov. ŠIMEK, V. *Východiska, význam etiky pro sociální práci, profesní etika, etické kodexy, odpovědnost sociálního pracovníka*. Studijní text tve_2.

¹⁰ ŠTĚPINOVÁ, M. V. Úvodní studie. In AKVINSKÝ, T. *Otázky o svědomí*, s. 5.

¹¹ Srov. SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*, s. 363.

¹² Srov. SCHIRRMACHER, T. *Morální odpovědnost*, s. 45-46.

¹³ Srov. Tamtéž, s. 130.

významné i při reflexi sociálního pracovníka nad všemi typy odpovědností zaznamenaných v etickém kodexu. Pojmem svědomí se však v etickém kodexu vůbec nenachází. V celém kodexu nejsou nikde zmíněna ani slova svědomitost, svědomitě, tedy slova od svědomí odvozená, jejichž význam je při výkonu sociální práce zcela jistě nepopíratelný. Svědomí je stěžejní etický a filosofický termín, přesto se v tak základním dokumentu, jakým je etický kodex, vůbec nevyskytuje.

2 Typy odpovědností uvedené v etickém kodexu

V této kapitole se budu postupně věnovat jednotlivým typům odpovědností tak, jak jsou zaznamenány v etickém kodexu. O každém typu odpovědnosti je vždy jedna podkapitola. V rámci podkapitoly na uvedený typ odpovědnosti nejprve nahlížím pohledem budoucího sociálního pracovníka, dále odpovědnost analyzuji pomocí odborné literatury a následně provádím reflexi uvedené odpovědnosti. Podkapitolu vždy uzavírám analýzou odpovědnosti z hlediska relačnosti, tzn. z hlediska vzájemných vazeb, při které zjišťuji, kdo je v rámci uvedeného typu odpovědnosti odpovědný, za co je odpovědný, vůči komu a na základě čeho.

2.1 Profesionální odpovědnost

Tento typ odpovědnosti je zaznamenán v části kodexu, která pojednává o etických zásadách, kdy v bodě 1.5. etického kodexu je uvedeno: *“Sociální pracovník dává přednost profesionální odpovědnosti před svými soukromými zájmy. Služby poskytuje na nejvyšší odborné úrovni.”*¹⁴

2.1.1 Pohledem sociálního pracovníka

Jedná se o jednu z etických zásad vyjmenovaných v úvodní části kodexu. Pomineme-li slovo etická, pak lze z obecného hlediska konstatovat, že zásada je pravidlo, které by se mělo dodržovat. Etická zásada je taková zásada, která vychází z etických požadavků. Pojem profesionální odpovědnost vnímám jako určitý typ odpovědnosti, kterou disponuje profesionál a která vyplývá z výkonu jeho profese. Profesionální odpovědnost chápu tak, že samotná profese je vykonávána dobře, důstojně a v co možná nejvyšší kvalitě. V případě sociálního pracovníka se tak jedná o co nejlepší výkon sociální práce pracovníkem, který je i odborně způsobilý, dobře se ve své práci orientuje a za svoji práci pobírá plat. Má zájem se ve svém oboru neustále vzdělávat a nabyté vědomosti dokáže při výkonu své profese správně uplatňovat. Nastane-li situace, kterou by sociální

---

¹⁴ *Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků*. Společnost sociálních pracovníků ČR. [online]. [cit.2017-12-10]. Dostupné na WWW:<https://www.socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspr.pdf>. (Dále jen Etický kodex [online]).

pracovník měl z titulu své profese řešit v momentě, kdy se překrývají jeho soukromé zájmy se zájmy klienta, měl by projevit právě svoji profesionální odpovědnost tím, že se nebude věnovat svým osobním zájmům, ale upřednostní zájem klienta a bude jednat v jeho prospěch tak, aby mu mohl pomoci.

2.1.2 Analýza odpovědnosti pomocí odborné literatury

O profesionální odpovědnosti se vždy hovoří v souvislosti s výkonem profese. V poslední době se vede odborná i politická diskuze o tom, zda sociální práce je profesí. Definicí pojmu sociální práce, jakožto pomáhajícího oboru (profese) lze vytvořit spojením termínu obor (profese) se službou člověku, kdy obory i profese jsou chápány jako organizované skupiny osob zaměřených na řešení určitého typu problému, kdy profese se liší od ostatních oborů zejména využíváním teoreticky zdůvodněných postupů.¹⁵ Evropská sociální práce odvozuje své kořeny od křesťanské charitativní tradice a světského humanismu. Za dlouhé období svého vývoje a její proměny z neoborných intuitivních forem pomoci se změnila na profesi, která, na rozdíl od jiných pomáhajících profesí, je postavena na teoretickém přístupu předávaném formou uznávaného systému vzdělávání a nabízí možnosti intervence zaměřené jak na jednotlivce, tak i na společenství, jako např. obec, region, stát.¹⁶ Podle Tomeše profesní role sociálního pracovníka vychází z definice sociální práce stanovené Mezinárodní organizací sdružující profesní sociální pracovníky (IASSW) a jejich vzdělavatele (IFSW) v roce 2014, která říká, že sociální práce je: *„Praktická profese a vědecký obor, které podporují sociální změnu, sociální soudržnost, práva a svobodu lidí. Zásady sociální spravedlnosti, lidských práv, kolektivní zodpovědnosti a respektování rozdílnosti jsou základem sociální práce. S pomocí teorií sociální práce, sociálních věd, humanitních oborů a tradičních poznatků, sociální práce zapojuje lidi a struktury do řešení problémů života a do posilování sociálního blaha.“*¹⁷ Z uvedené definice vyplývá, že sociální práce je definicí zaměstnání, kterou dle zákona o sociálních službách mohou vykonávat absolventi humanitních, sociálních, ekonomických a právních studií. Nejde o definici profesní sociální práce jako akademické disciplíny, čili zvláštního oboru studia na středních a vysokých školách. Jde o profesi,

---

¹⁵ Srov. MUSIL, L. Sociální práce a jiné pomáhající obory/profese. In MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*, s. 506.

¹⁶ Srov. KODYMOVÁ, P. Nekončící příběh. *Listy sociální práce*, 2016, roč. 4, č. 1, s. 4.

¹⁷ TOMESŠ, I. Regulace profesních rolí SP. *Listy sociální práce*, 2015, roč. 3, č. 4, s. 5.

kteřá je odlišná od ostatních profesí tím, že doplňuje služby lidem a skupinám lidí. Sociální pracovník řeší problémy vlastními postupy, rozpoznává problémy jednotlivých lidí a specifických skupin, k čemuž musí mít základní znalosti z psychologie, sociologie, ekonomie, práva a zdravotvėdy. Vztah mezi profesionálním sociálním pracovníkem a klientem je zpravidla právně rovný, ve skutečnosti jde ale o vztah nerovný, neboť klient je často v takovém duševním nebo fyzickém stavu, ve kterém se nedokáže bez pomoci sociálního pracovníka správně rozhodnout. Profesionální sociální pracovníci proto musí být vázání etickým kodexem své profese.¹⁸

Na výkon profese profesionálem jsou však obecně různé pohledy. Za profesionála je v naší kultuře považován ten, kdo je v zaměstnaneckém poměru a za odvedenou práci dostává plat.¹⁹ Brown a McCartney v tomto ohledu odlišují profesionála a amatéra. Přičemž profesionál „vykonává danou sadu úkolů v rámci smluvně zajištěné tržní výměny, díky čemuž získává prostředky k živobytí, zatímco amatér je člověk, který plní tyto úkoly, aniž by se zaobíral úvahami o směnné hodnotě této své aktivity na trhu.“²⁰ Protipólem k profesionálovi je amatér, tedy ten, který ve svých znalostech a dovednostech nedosahuje kvalit profesionála.

Další hledisko se zaměřuje na kvalitu odvedené práce. Profesionálně odvedenou práci může odvést pouze zručný a pečlivý pracovník, který jedná odpovědně. Opakem je neprofesionálně odvedená práce, kterou by vykonával pracovník bez potřebné kvalifikace, bez znalostí příslušných metodik, který by nedokázal oddělit své soukromé zájmy od výkonu profese. Profesionální jednání sociálního pracovníka je tedy takové jednání, které je vykonáváno v souladu s rolí sociálního pracovníka, při kterém se odhlíží od osobních zájmů v momentě, kdy by takové jednání nebylo v souladu s obsahem role sociálního pracovníka. Této roli pak přísluší určité standardy jednání a další znaky. Podle klasického pojetí profesionalismu (podle Greenwooda) jsou profese charakterizovány pěti základními znaky, a to existencí systematické teoretické základny, autoritou profese u klientů, autoritou uznávanou společností, profesní kulturou a existencí etického kodexu. Existence systematické teoretické základny znamená, že existuje akademický vzdělávací systém, který zajišťuje orientaci v oboru. Profesionál je k výkonu profese intelektuálně i prakticky vzdělán, dokáže na základě svých vědomostí zvolit a použít nejvhodnější

---

¹⁸ Srov. TOMEŠ, I. Regulace profesních rolí SP. *Listy sociální práce*, 2015, roč. 3, č. 4, s. 5.

¹⁹ Srov. NEČASOVÁ, M. Profesionalismus a etické kodexy v sociální práci. In FISCHER, O. MILFAIT, R. a kol. *Etika pro sociální práci*, s. 73.

²⁰ BROWN, R. MC CARTNEY, S. Professionalism definitions in „managing“ health services. In MALIN, N. *Professionalism, Boundaries and the Workplace*, s. 181.

taktiku pomoci. Autorita profese u klientů je dána tím, že klient většinou nemá teoretické znalosti dané problematiky a nemá potřebné dovednosti k řešení problematiky. Z toho vychází klientovo přesvědčení, že profesionál mu pomůže situaci vyřešit, i když autorita profesionála bývá často omezena jen na určitou oblast. Autorita uznávaná společností se vyznačuje tím, že společnost přijímá profesi s jistou vážností a poskytuje jí určitou právní ochranu. V České republice tuto právní ochranu sociálním pracovníkům zajišťuje zákon o sociálních službách. Profesní kultura je dána vzájemným působením formálních institucí, jakými jsou např. odborné školy, výzkumná centra a profesní asociace, a neformálními skupinami, které se sdružují podle konkrétního zaměření, povahy práce nebo místa práce. Společně pak vytváří normy, hodnoty a symboly práce. Profesní kultura sociálního pracovníka je charakterizována i tím, že práce sama o sobě se stává pro pracovníka hlavním zájmem a přináší mu jakousi vnitřní odměnu, kterou je pocit uspokojení, pocit smysluplnosti práce.²¹ Je rovněž splněn i poslední znak charakterizující profesi sociálního pracovníka a tím je existence etického kodexu. V tomto případě se jedná o Etický kodex sociálních pracovníků České republiky. Podle Nečasové jsou však v tomto kodexu smíchané principy a pravidla správného jednání z hlediska profesní morálky, stejně jako oblast morální a etická, přičemž uvedená pravidla zůstávají spíše na obecnější úrovni.²²

2.1.3 Reflexe analyzovaného typu odpovědnosti

Z výše uvedeného je patrné, že odborná literatura pojednává o tom, co je profese a čím se vyznačuje, co je professionalismus a kdo je profesionál, a to jak ve vztahu k sociální práci, tak ve vztahu k sociálním pracovníkům. Pojem profesionální odpovědnost však není definován v žádném zdroji a ani v etickém kodexu není nijak blíže specifikován. Je tedy na každém sociálním pracovníkovi, jak pojem profesionální odpovědnost vnímá a jak ho chápe. Z tohoto důvodu nelze vyloučit rozdílnost vnímání profesionální odpovědnosti mezi jednotlivými sociálními pracovníky. Hranice profesionální odpovědnosti a jejího upřednostňování před soukromými zájmy se tak může u jednotlivých sociálních pracovníků významně odlišovat. Nicméně, každý sociální pracovník v České republice musí mít patřičné vzdělání stanovené zákonem č. 108/2006

---

²¹ Srov. NEČASOVÁ, M. Professionalismus a etické kodexy v sociální práci In FISCHER, O. MILFAIT, R. a kol. *Etika pro sociální práci*. s. 74-75.

²² Srov. Tamtéž, s. 88.

Sb., o sociálních službách, musí tudíž projít vzdělávacím procesem a v rámci tohoto procesu by měl získat představu i o tom, co je vlastně profesionální odpovědnost. Je možné se ztotožnit s pohledy uvedenými v dostupné odborné literatuře, neboť, zjednodušeně shrnuto, sociální pracovník je profesionál, který za svoji práci pobírá plat, vykonává práci, ke které je vzdělán a v rámci výkonu této práce musí být dodrženy určité standardy. Profese sociálního pracovníka je též naplněna charakteristickými znaky a vyznačuje se kulturou profese. Rovněž má svůj soubor základních norem, do kterého patří etický kodex, jehož prostřednictvím je usměrňováno chování sociálních pracovníků. Každý sociální pracovník by si tím pádem měl uvědomovat, že existuje jakási profesionální odpovědnost a tu pak při výkonu sociální práce uplatňovat. Nelze však z důvodu absence bližšího určení profesionální odpovědnosti vyloučit, že pohled na profesionální odpovědnost může mít každý sociální pracovník jiný. Předmětem odpovědnosti je zde jednání sociálního pracovníka, popř. následky tohoto jednání, které mají být profesionální, v tom smyslu, že sociální pracovník upřednostní zájmy klienta před svými zájmy. Toto jednání ale není v kodexu nijak definované ani blíže vymezené. U někoho to může znamenat, že se při výkonu své profese drží zákonných ustanovení a jedná v souladu s nimi, pro jiného pak i to, že nejedná v rozporu se zákony a normami, nad svou prací přemýšlí a potřeby klienta jsou pro něj prvořadé. Klienta vyslechne se zájmem, jedná s ním s porozuměním, vstřícně, empaticky a své jednání dokáže podložit argumenty. Podle Janebové by měl sociální pracovník pozorně naslouchat požadavkům klienta a soustavně reflektovat, zda klientovi poskytuje takovou pomoc, o kterou klient žádá. Jak Janebová uvádí, je profesionální odpovědností sociálního pracovníka nabízet klientovi adekvátní způsob pomoci, ale současně dokázat slyšet a respektovat klientovo odmítnutí.²³

Profesionální odpovědnost je pojem, který ale není nikde vysvětlen ani blíže konkretizován. Sociální pracovník si musí udělat na tento pojem svůj vlastní názor, protože etický kodex v této oblasti sociálnímu pracovníkovi blíže nepomůže, protože o tom, co je profesionální odpovědnost, jak se projevuje, čím se vyznačuje a jak jí lze dosáhnout vůbec nepojednává. Rovněž etický kodex nijak více nespecifikuje ani to, jakým způsobem má sociální pracovník upřednostnit svoji profesionální odpovědnost, co konkrétně je předmětem odpovědnosti, za co přesně sociální pracovník odpovídá. Z uvedené etické zásady pojednávající o profesionální odpovědnosti je možné s jistotou

---

²³ Srov. JANEBOVÁ, R. Pomoc. In MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*, s. 208.

konstatovat pouze to, že sociální pracovník zde má nějakou odpovědnost, ale v čem konkrétně spočívá, nelze jednoznačně určit.

Domnívám se, že uvedená etická zásada by proto měla být blíže specifikována a odpovědnost by pro snazší pochopení mohla být vyjádřena např. takto: **Sociální pracovník je odpovědný za to, že jedná profesionálně tak, aby neohrozil dobrou pověst, vážnost a důvěryhodnost své profese. Jedná s porozuměním, čestně, vstřícně, nestranně a nesmí se nechat ovlivnit pozitivními nebo negativními vztahy ke konkrétním osobám. Služby klientům poskytuje na nejvyšší možné odborné úrovni a při rozhodování nesmí preferovat své osobní zájmy.** Protože pouze při bližší specifikaci profesionální odpovědnosti v etickém kodexu bude sociální pracovník schopen lépe posoudit, za co a před kým má vlastně odpovědnost.

2.1.4 Analýza odpovědnosti z hlediska relačnosti

Subjektem odpovědnosti je v tomto případě sociální pracovník, který je odpovědný za to, že bude jednat tak, aby upřednostnil zájmy klienta před svými osobními zájmy. Předmětem odpovědnosti je tedy jakési jednání a popř. následky jednání sociálního pracovníka, které působí tak, že nedává přednost svým soukromým zájmům, ale dává přednost klientovi. Objektem odpovědnosti je zde klient, vůči kterému je sociální pracovník zodpovědný. Svoji roli zde bude hrát i svědomí sociálního pracovníka, prostřednictvím kterého bude sociální pracovník rozpoznávat, co konkrétně je předmětem odpovědnosti. S jistotou lze určit, že se jedná minimálně o pětimístný vztah mezi **sociálním pracovníkem** (subjekt odpovědnosti), jeho **svědomím** (primární instance odpovědnosti), **jednáním** sociálního pracovníka (předmět odpovědnosti), **klientem** (objekt odpovědnosti) a **etickým kodexem** (normativní standard).

2.2 Vědomí vlastní odpovědnosti

V části kodexu, která je zaměřena na pravidla etického chování sociálního pracovníka, je v bodu 2.1.1. etického kodexu uvedeno: „*Sociální pracovník podporuje své klienty k vědomí vlastní odpovědnosti.*“²⁴

2.2.1 Pohledem sociálního pracovníka

Jedná se o jedno z pravidel etického chování sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi. Vědomí vlastní odpovědnosti chápou tak, že každý si sám uvědomuje, tzn. že ví, že je odpovědný za své chování, za své činy, za svá rozhodnutí. Sociální pracovník by měl při výkonu svého povolání právě toto dokázat klientovi vysvětlit a při práci s ním ho v tomto uvědomění podporovat. Sociální pracovník by měl klientovi dokázat objasnit, že klient je sám odpovědný za způsob svého života a že za své chování, za své činy, za svá rozhodnutí ponese následky právě on sám, a proto nemůže tzv. shazovat odpovědnost na někoho jiného. Je třeba klienta přesvědčit o tom, že je v jeho vlastním zájmu činit taková rozhodnutí, která mu přinesou prospěch a zároveň nebudou mít represivní následek. Podporovat klienta k vědomí vlastní odpovědnosti znamená podpořit klienta ve vědomí, že to, co dělá, dělá primárně sám pro sebe. Sociální pracovník sice může být klientovi nápomocen při rozhodování, ale klient by měl chápat, že samotné rozhodnutí je na něm a nikdo jiný nemůže přebírat odpovědnost za jeho rozhodnutí.

2.2.2 Analýza odpovědnosti pomocí odborné literatury

Vědomí a vlastní odpovědnost jsou v etickém kodexu uvedeny v přímé souvislosti. Je možné konstatovat, že vědomí je samo o sobě jedním ze základních problémů filosofické antropologie, psychologie a sociologie. Je mnoho hledisek a mnoho teorií, které se vědomím zabývají. Je to široký pojem, jehož funkce stojí v centru bádání filosofů, psychologů, lékařů, sociologů, a to jak v dobách minulých, tak v době současné, kdy se k výzkumu vědomí používají nejmodernější vědecké poznatky.

---

²⁴ *Etický kodex* [online]. [cit.2017-12-11].

K vědomí lze přistupovat z objektivního, ale i ze subjektivního hlediska, které má dokonce přednost, protože právě díky subjektivnímu hledisku se o existenci vědomých stavů dozvídáme.²⁵

Novověcí filosofové nejčastěji označovali vědomí jako reflektované myšlení, poznání či vnímání. Descartes (1596/1650) takové vysvětlení načrtl např. v rozhovorech z roku 1648 s holandským teologem Fransem Burmanem. Podle Descarta má mysl schopnost reflektovat své myšlenky v době, kdy je myslí, a to právě znamená, že si své myšlenky uvědomuje. Podobně v Leibnizově (1646/1716) podání je vědomé vnímání reflektovaným poznáním toho, co je vnímáno. Dalším filosofem zabývajícím se vědomím byl Arnauld (1683/1724), podle kterého je lidské vnímání zaměřeno samo na sebe, a tak si samo sebe uvědomuje. Otázkou, jak vědomí v mysli, v těle, nebo v jakémsi jejich spojení vzniká, se však většinou filosofové dříve nezabývali a jako neproblematický fakt přijímali to, že myšlení a vnímání mají schopnost být vědomé.²⁶

K zásadní změně pohledu na vědomí došlo v 19. století, kdy sice stále ještě přetrvávají pohledy na vědomí jako na jakousi odvozeninu „záhadné životní síly“, nicméně do popředí se dostávají, pod vlivem nových metod psychofyziky a experimentální psychologie, otázky, jaké mechanismy umožňují vznik vědomého vnímání, přesněji řečeno, jak se fyziologické procesy transformují do konkrétní vědomé zkušenosti.²⁷

Bez ohledu na rozdílnost chápání vědomí, jeho vznik, vývoj a fungování mezi různými filozofy, patří vědomí mezi základní a nejdůležitější charakteristiky člověka a díky němu se člověk v přírodě vyčleňuje jako svobodný a samostatný tvor.²⁸ Podle Sokola je vědomí, (člověk „ví, že ví“) v moderním pojetí to, co nás zejména odlišuje od živočichů. Mezi myšlením a zpracováním informací je jev vědomí jako současná přítomnost řady nejrůznějších vjemů a zkušeností, včetně minulých (vzpomínky) a budoucích (záměry), které spolu nesplývají, velmi paradoxní.²⁹

Na vědomí je možné pohlížet též z hlediska lékařského, které vědomí označuje za stav, kdy pacient vnímá, plně si uvědomuje sebe sama a kdy na podněty reaguje ze své vůle.³⁰

---

²⁵ Srov. MARVAN, T., POLÁK, M. *Vědomí a jeho teorie*, s. 11.

²⁶ Srov. Tamtéž, s. 16-17.

²⁷ Srov. Tamtéž, s. 18.

²⁸ Srov. VAJDA, J. *Úvod do etiky*, s. 61.

²⁹ Srov. SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*, s. 374.

³⁰ Srov. Kolektiv autorů brněnských neurologických klinik. *Učebnice obecné neurologie*, s. 198.

Vědomí vlastní odpovědnosti ve své podstatě znamená, že člověk ví, že on je tím, kdo má odpovědnost. Podporovat v klientech vědomí jejich vlastní odpovědnosti má v sociální práci nezanedbatelný význam. Zejména při práci s klienty, kteří přestoupili hranici zákona, nebo je u nich vysoké riziko trestné činnosti, je podpora odpovědnosti za vlastní chování jedním z nejzákladnějších cílů. Rovněž programy s obsahem podpory odpovědnosti za vlastní život dávají větší naději na ovlivnění životní dráhy mladého člověka, u kterého je vyšší riziko sociálního selhání.³¹ Také poradenská činnost, která je v sociální práci často využívaným nástrojem, může podpořit osobní kompetence klienta, rozvoj jeho schopnosti si sám pomoci a bez rizika převzít odpovědnost za svůj život.³² Úkolem sociálního pracovníka v sociální práci je pomáhat lidem. Podpořit v klientovi jeho vlastní odpovědnost je dle Rogerse možné např. přístupem orientovaným na klienta, neboť lidská osobnost se vyznačuje mimo jiné i tím, že je schopná se sama rozvíjet, hodnotit své vlastní chování, uvědomovat si své vlastní hodnoty, řídit se jimi a být odpovědný k sobě i druhým.³³

2.2.3 Reflexe analyzovaného typu odpovědnosti

Etický kodex hovoří o vědomí vlastní odpovědnosti, které se v tomto případě chápe jako uvědomění si něčeho, což ve své podstatě znamená nejen vědět, ale z tohoto vědění vyvozovat i praktické důsledky pro své jednání. Sociální pracovník má dle kodexu usilovat o to, aby si klient uvědomoval, že se sám má chovat zodpovědně. Z analýzy příslušné literatury vyplývá, že vědomí vlastní odpovědnosti u klienta sociálních služeb je jedním ze základních cílů, kterých má být při práci s klientem dosaženo. Je takřka povinností sociálního pracovníka v klientech vědomí jejich vlastní odpovědnosti podporovat, neboť to má příznivý dopad na výsledek sociální práce. Etický kodex však návod, jakým způsobem má sociální pracovník podporovat v klientech vědomí jejich vlastní odpovědnosti, nedává. Z etického kodexu vyplývá pouze to, že sociální pracovník má osobní odpovědnost vůči klientovi za své jednání, kterým podporuje klienta, aby si on sám uvědomoval a postupně přebíral odpovědnost za svá rozhodnutí a svůj život. V etickém kodexu není v tomto případě jednoznačně vymezen předmět odpovědnosti,

---

³¹ Srov. MATOUŠEK, O. Programy pro ohrožené děti a mládež. In MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*, s. 464-465.

³² Srov. NOVOSÁD, L. Poradenství pro osoby se zdravotním postižením. In MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*, s. 423.

³³ Srov. SOTONIAKOVÁ, E. *Teorie a metody sociální práce*, s. 34-35.

kterým je jednání, popř. následky jednání sociálního pracovníka. Kodex nijak blíže nespécifikuje, čím se předmětné jednání má vyznačovat a co má být jeho obsahem, jak přesně by měl sociální pracovník jednat, aby v klientech vědomí jejich vlastní odpovědnosti podpořil. Uvedený typ odpovědnosti v kodexu opět není dobře definován ve všech svých vztazích, protože zde není blíže vyjádřeno, za co přesně má sociální pracovník odpovědnost, co je předmětem odpovědnosti.

2.2.4 Analýza odpovědnosti z hlediska relačnosti

Sociální pracovník je svým konáním odpovědný za podporu klienta, díky které by si klient měl uvědomovat a přebírat odpovědnost za svá rozhodnutí a svůj život. Subjektem odpovědnosti je v tomto případě sociální pracovník, který má osobní odpovědnost vůči klientovi. Předmětem odpovědnosti je nějaké jednání pracovníka vedoucí k podpoře klienta, který je v tomto případě objektem odpovědnosti. Klient je však současně i sekundární instancí odpovědnosti, neboť je zároveň tím, před kým je sociální pracovník odpovědný, a to na základě obecné normy, kterou je v tomto případě etický kodex. Primární instancí odpovědnosti je zde opět svědomí sociálního pracovníka, jehož úkolem je určit, jaké jednání je to správné jednání, kterým podpoří vědomí klienta o vlastní odpovědnosti. Jedná se o pětímístnou podobu odpovědnosti, neboť zde jde o vztah mezi **sociálním pracovníkem** (subjekt odpovědnosti), jeho **svědomím** (primární instance odpovědnosti), jeho **jednáním** = podporování klienta (předmět odpovědnosti), **klientem** (objekt odpovědnosti) a **etickým kodexem** (nižší normativní standard).

2.3 Odpovědné plnění povinností vyplývajících ze závazku k zaměstnavateli

V bodu 2.2.1. kodexu je uvedeno: „*Sociální pracovník odpovědně plní své povinnosti vyplývající ze závazku ke svému zaměstnavateli.*“³⁴

Jedná se o jedno z pravidel etického chování, které je zaměřeno na vztah mezi sociálním pracovníkem a jeho zaměstnavatelem.

---

³⁴ *Etický kodex* [online]. [cit.2017-12-12].

2.3.1 Pohledem sociálního pracovníka

Povinnosti vyplývající ze závazku k zaměstnavateli jsou dle mého názoru takové povinnosti, které vznikají při výkonu práce zaměstnance ve vztahu k zaměstnavateli. Sociální pracovník vykonává zaměstnání, k jehož výkonu je určen např. pracovní smlouvou, ve které je stanovena konkrétní náplň práce sociálního pracovníka a jeho pracovní povinnosti. Odpovědné plnění těchto povinností by mělo vypadat tak, že nad stanovenými povinnostmi se sociální pracovník zamýšlí, dobře vnímá jejich obsah a smysl a snaží se o to, aby stanovené povinnosti plnil správně, přesně, kvalitně a odborně. Pracovní dobu by měl pracovník využívat pouze k činnostem, které mu jeho zaměstnavatel určil, nikoliv ke svým soukromým zájmům.

2.3.2 Analýza odpovědnosti pomocí odborné literatury

Základní právní normou, která vymezuje všeobecně pracovní právo, je zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce,³⁵ který mimo jiné určuje jaké povinnosti zavazují zaměstnance v pracovním poměru k zaměstnavateli. Zákoník práce se proto vztahuje na každého sociálního pracovníka, který je zaměstnancem. Tento zákon, kromě jiného, upravuje pracovněprávní vztahy, které vznikají při výkonu závislé práce mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. Zákoník práce ve svých všeobecných ustanoveních dále specifikuje základní zásady pracovněprávních vztahů, kterými je zejména zvláštní zákonná ochrana postavení zaměstnance, uspokojivé a bezpečné podmínky pro výkon práce, spravedlivé odměňování zaměstnance, řádný výkon práce zaměstnancem v souladu s oprávněnými zájmy zaměstnavatele, rovné zacházení se zaměstnanci a zákaz jejich diskriminace. Zákon dále přesně definuje, kdo je zaměstnancem, kdo je zaměstnavatelem a co se rozumí pod pojmem závislá práce. Zaměstnancem je podle zákoníku práce fyzická osoba, která se zavázala k výkonu závislé práce v základním pracovněprávním vztahu. Zaměstnavatelem je jakákoliv fyzická či právnická osoba, pro kterou se fyzická osoba zavázala k výkonu závislé práce v základním pracovněprávním vztahu. Závislou prací je práce, která je vykonávána ve vztahu nadřízenosti zaměstnavatele a podřízenosti

---

³⁵ Srov. Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce [online]. [cit.2017-12-12]. Dostupné na WWW:<<https://www.mpsv.cz/files/clanky/2919/262-2006.pdf>>. (Dále jen zákoník práce [online]).

zaměstnanec, jménem zaměstnavatele, podle pokynů zaměstnavatele a zaměstnanec ji pro zaměstnavatele vykonává osobně a je vykonávána za mzdu, plat nebo odměnu za práci.³⁶ Zákoník práce v § 38 uvádí: „zaměstnanec je povinen podle pokynů zaměstnavatele konat osobně práce podle pracovní smlouvy v rozvržené týdenní pracovní době a dodržovat povinnosti, které mu vyplývají z pracovního poměru“³⁷ V dalších částech zákoník práce poměrně podrobně definuje povinnosti jak zaměstnavatele, tak zaměstnance. Zaměstnanec je podle zákoníku práce např. povinen pracovat řádně podle svých sil, znalostí a schopností, plnit kvalitně a včas pracovní úkoly, pracovní dobu a pracovní prostředky využívat k vykonávání svěřených prací, s prostředky hospodařit řádně a chránit majetek zaměstnavatele před poškozením, ztrátou, zničením a zneužitím. Zaměstnanec je dále povinen spolupracovat s ostatními zaměstnanci, zúčastnit se pravidelných školení z oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, podrobit se prohlídkám firemního lékaře, dodržovat při výkonu práce všechny pracovní postupy stanovené zaměstnavatelem, nekouřit na pracovišti, na němž pracují nekuřáci, nepožívat v pracovní době alkoholické nápoje či návykové látky. Zaměstnanec je povinen dbát o svou bezpečnost a zdraví, ale též o bezpečnost a zdraví ostatních osob, kterých se jeho pracovní výkon může týkat. Povinností zaměstnance je dodržovat všechny právní předpisy či interní pokyny vydané zaměstnavatelem a nejednat v rozporu se zájmy zaměstnavatele. Zaměstnavatel může na základě zákoníku práce písemným vnitřním předpisem stanovit výhodnější práva v pracovněprávních vztazích, nesmí však tímto předpisem ukládat zaměstnanci povinnosti nad rámec zákona, k takovým by se pak nepřihlíželo. Zvláštním druhem vnitřního předpisu je pracovní řád, který rozvádí ustanovení zákoníku práce v oblasti povinností zaměstnavatele i zaměstnance. Podle zákoníku práce musí pracovní řád vydat např. zaměstnavatelé působící ve správních úřadech, v Policii České republiky, ve Vězeňské službě České republiky, v probační a mediační službě, v městských, magistrátních a krajských úřadech, na jejichž zaměstnance jsou ze zákoníku práce kladeny ještě vyšší povinnosti. Mezi tyto povinnosti patří např. to, že zaměstnanci musí jednat a rozhodovat nestranně a zdržet se při výkonu práce všeho, co by mohlo ohrozit důvěru v nestrannost rozhodování, zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o nichž se dozvěděli při výkonu svého zaměstnání

---

³⁶ Srov. zákoník práce [online]. [cit. 2017-12-13].

³⁷ Tamtéž.

a nepřijímat v souvislosti s výkonem zaměstnání dary nebo jiné výhody, s výjimkou darů nebo výhod poskytovaných zaměstnavatelem.³⁸

Další právní normou, která ovlivňuje povinnosti zaměstnanců je zákon č. 500/2004 Sb., správní řád. Povinnosti vyplývající z tohoto zákona by spadaly na sociálního pracovníka v případě, že by byl zaměstnancem např. odboru sociálních věcí některého městského úřadu, neboť správní řád upravuje postup orgánů moci výkonné, orgánů územních samosprávných celků a jiných orgánů, právnických a fyzických osob, pokud vykonávají působnost v oblasti veřejné správy (dále jen "správní orgán").³⁹ Z titulu tohoto zákona jsou příslušní zaměstnanci, jakožto úřední osoby, povinni dodržovat zásady činnosti správních orgánů a vést správní řízení v souladu s ustanoveními tohoto zákona. Mezi základní povinnosti vyplývající z tohoto zákona patří např. postupovat nestranně, zjistit stav věci, o které nejsou důvodné pochybnosti, rozhodovat bez zbytečného odkladu, chovat se k dotčeným osobám zdvořile a podle možností jim vycházet vstříc, přečíst spis nevidomým osobám, být nápomocen žadateli odstranit nedostatky v žádosti a umožnit dotčeným osobám uplatňovat jejich práva a oprávněné zájmy.⁴⁰ Povinnosti sociálního pracovníka, jakožto zaměstnance, upravuje i zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který v § 100 stanovuje, že zaměstnanci obcí, krajů, státu a poskytovatelů sociálních služeb jsou povinni zachovávat mlčenlivost o osobách, kterým jsou poskytovány sociální služby nebo příspěvky.⁴¹

Z uvedeného vyplývá, že povinnosti zaměstnanců upravuje řada právních předpisů, které nelze pominout a kterými je vázán při výkonu práce v závislém postavení i každý sociální pracovník.

2.3.3 Reflexe analyzovaného typu odpovědnosti

Etický kodex stanovuje v pravidlech etického chování sociálního pracovníka to, že sociální pracovník odpovědně plní povinnosti vyplývající ze závazku vůči zaměstnavateli. Z jakého závazku tyto povinnosti vyplývají však nespecifikuje. Je možné dovodit, že tím závazkem je s největší pravděpodobností myšlen pracovněprávní vztah.

---

³⁸ Srov. zákoník práce [online]. [cit. 2017-12-13].

³⁹ Srov. Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád. [online]. [cit. 2017-12-14]. Dostupné na WWW:<https://www.mpsv.cz/files/clanky/1505/z500_2004.pdf>.

⁴⁰ Srov. Tamtéž.

⁴¹ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v platném znění. [online]. [cit. 2017-12-15]. Dostupné na WWW:<https://www.mpsv.cz/files/clanky/13640/z_108_2006.pdf>. (Dále jen zákon o sociálních službách [online].)

Kodex však nijak blíže neurčuje ani to, co by sociální pracovník měl dělat, aby toto etické pravidlo naplnil. Jak by měl postupovat, jednat, co by měl činit, aby povinnosti plnil zodpovědně? Podle slovníku filosofických pojmů je povinností závazek dělat, či nedělat určité věci, přičemž povinnost může být člověku uložena někým jiným a pak může být vymáhána odměnou (např. pohyblivou částí mzdy) nebo může být vymáhána hrozbou trestu. Jsou ale povinnosti, k nimž se člověk zaváže sám od sebe (tzv. mravní povinnosti), které ale nikdo vymáhat nemůže.⁴² Kodex ale nijak nerozlišuje, o jaké povinnosti jde. Patrně slučuje oboje povinnosti, tzn. uložené i mravní. Povinnosti uložené jsou tedy takové, které sociálnímu pracovníkovi ukládají právní předpisy, kterými jsou např. výše uvedené zákony, a to zákoník práce, správní řád či zákon o sociálních službách, a dále pak „nižší“ právní předpisy, kterými může být např. pracovní řád nebo jiná pravidla či nařízení stanovená zaměstnavatelem. Při kvalitním plnění stanovených povinností, předpokládáme např. řádném, obzvlášť uvážlivém, pečlivém a ve stanovených termínech, může zaměstnanec získat odměnu např. formou pochvaly nebo finanční prémie, při neplnění nebo porušení povinnosti pak může následovat sankce formou napomenutí, snížení nebo odebrání pohyblivé složky mzdy, nebo přímo uložení pokuty, jako je tomu např. v případě porušení povinnosti mlčenlivosti podle zákona o sociálních službách.⁴³ Při výkonu sociální práce ale budou zcela bezpochyby hrát významnou roli právě nepsané mravní povinnosti, tedy ty, které nelze vymáhat. Na důležitost těchto mravních povinností poukazuje např. článek v časopisu „Listy sociální práce“, který pojednává o tzv. poučovací povinnosti pracovníků působících v sociální oblasti. Poučovací povinnost je obecně zakotvena v již zmiňovaném správním řádu, ze kterého vyplývá, že pracovník správního orgánu poskytne dotčené osobě v souvislosti s prováděným úkonem přiměřené poučení o jejích právech a povinnostech. Významnou roli v této oblasti ale může sehrát i poučovací povinnost tzv. „nad rámec agendy“, kdy pracovník jedné instituce je schopen vnímat problém klienta komplexně, a proto může klienta poučit o tom, že při řešení jeho problému mu může pomoci i jiný úřad, např. odbor sociálních věcí při městském úřadě nebo úřad práce, a na příslušný úřad ho odeslat.⁴⁴ Etický kodex je opět v části týkající se odpovědného plnění povinností vyplývajících pro sociálního pracovníka ze závazku vůči zaměstnavateli zcela nekonkrétní. S jistotou lze konstatovat pouze to, že subjektem

---

⁴² Srov. SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*, s. 344.

⁴³ Srov. zákon o sociálních službách [online]. [cit. 2017-12-17].

⁴⁴ Srov. PAULUSOVÁ, M. VAŠÍČKOVÁ, A. Poučovací povinnost o nepojistných sociálních dávkách. *Listy sociální práce*, 2013, roč.1, č. 0, s. 10-11.

odpovědnosti je v tomto případě opět sociální pracovník a instancí odpovědnosti je zaměstnavatel. Co je přesně předmětem odpovědnosti není v kodexu definováno. Nižším normativním standardem je zde etický kodex, který stanovuje pravidlo plnit odpovědně pracovní povinnosti, ale vyšší právní sílu zde zaujímají zákony, popř. jiné právní předpisy vztahující se k činnosti sociálního pracovníka, na jejichž základě může být plnění povinností zaměstnance vůči zaměstnavateli vymáháno. Vzhledem k tomu, že zákony a další právní předpisy povinnosti zaměstnanců definují více určitě a jednoznačně, je pravidlo hovořící o zodpovědném plnění povinností sociálního pracovníka vyplývající ze závazku k zaměstnavateli uvedené v kodexu pouze vágní. Tak, jak je v kodexu zaznamenáno, aniž by z něj vyplývaly konkrétní poznatky, je de facto zbytečné a prázdné a dle mého názoru by se v etickém kodexu nemuselo vůbec uvádět. V případě, že by měl sociální pracovník odpovědně plnit i tzv. nepsané mravní povinnosti, tedy povinnosti, které nemůže zaměstnavatel svému zaměstnanci ukládat a vynucovat si jejich plnění, není z logiky věci možné přesně určit, zda se v takovém případě jedná o zodpovědné plnění povinností či nikoliv. Sociální pracovník sice může odpovědně plnit povinnosti, které mu ukládá zaměstnavatel, ale nemusí se v takovém případě jednat o nijak výjimečného sociálního pracovníka, protože jeho přístup k práci bude omezen pouze na povinnosti uložené. Dobrý sociální pracovník by ale o své práci měl přemýšlet, uvědomovat si, že existují i povinnosti neuložené, a i k těmto povinnostem by měl přistupovat kladně a měl by se snažit je plnit. V tomto směru bude patrně hrát největší roli jeho svědomí, o kterém etický kodex v této souvislosti opět nijak nehovoří.

2.3.4 Analýza odpovědnosti z hlediska relačnosti

Z uvedeného pravidla etického chování vyplývá, že sociální pracovník má odpovědně plnit povinnosti, které mu ukládá zaměstnavatel. Subjektem odpovědnosti je i v tomto uvedeném typu odpovědnosti sociální pracovník, který odpovídá za to, že své povinnosti bude plnit řádně, kvalitně, spolehlivě, svědomitě atp. Plnění povinností, jakožto určitý typ jednání, je v tomto případě předmětem odpovědnosti, kdy instancí odpovědnosti je zde zaměstnavatel, neboť vůči němu má sociální pracovník odpovědnost na základě normativního standardu, kterým je etický kodex. Zásadní úlohu zde však hrají i širší normativní standardy, kterými jsou zákony, či jiné právní předpisy, které upravují povinnosti zaměstnanců tzv. „vyšší právní silou“. Svoji významnou roli zde opět sehrává svědomí, jakožto primární instance odpovědnosti, které sociálního pracovníka ovlivňuje

v tomto případě zejména v pohledu na to, co je zodpovědné plnění povinností vůči zaměstnavateli. V případě tohoto typu odpovědnosti se jedná o odpovědnost šestimístnou, ve které jde o vztah mezi **sociálním pracovníkem** (subjekt odpovědnosti), jeho **svědomím** (primární instance odpovědnosti), jeho **jednáním** = plnění povinností (předmět odpovědnosti), **zaměstnavatelem** (objekt odpovědnosti a zároveň sekundární instance odpovědnosti), **etickým kodexem** (nižší normativní standard) a **zákonem/zákonem** (vyšší normativní standard/y).

2.4 Odpovědnost za eticky podložená rozhodnutí

Bod 2.3.3. kodexu uvádí: „*Sociální pracovník iniciuje a zapojuje se do diskusí týkajících se etiky se svými kolegy a zaměstnavateli a je zodpovědný za to, že jeho rozhodnutí budou eticky podložená.*“⁴⁵

Jedná se o další pravidlo etického chování, které je v kodexu uvedeno v části pojednávající o pravidlech etického chování sociálního pracovníka ve vztahu ke kolegům.

2.4.1 Pohledem sociálního pracovníka

Rozhodnutí je z obecného hlediska úkon, kterým se řeší nebo upravuje nějaká situace nebo určitý postup. Je výsledkem rozhodování, což je vědomý proces, při kterém se zjednodušeně řečeno vybírá možnost řešení. Za eticky podložené rozhodnutí pak považují takové rozhodnutí, které jako sociální pracovník při výkonu své profese zvolím a které zároveň dokážu na základě nějakého etického přístupu vysvětlit a zdůvodnit, přičemž nestačí říci „prostě jsem to tak cítil“. Nejedná se tedy o rozhodnutí, které bude pouze v souladu se svědomím, protože pak by šlo o jednání morální nebo o rozhodnutí, které bude v souladu s nějakou normou, např. s etickým kodexem, pak bychom hovořili o jednání mravném. Při výkonu sociální práce se budu s největší pravděpodobností dostávat do situací, kdy budu muset rozhodnout i jinak, než jak určuje nějaký předpis nebo norma, přesto půjde o eticky podložené rozhodnutí, pokud dokážu vysvětlit a zdůvodnit, proč jsem jednal právě takto, a ne jinak a budu mít pro své zdůvodnění argumenty. Odpovědnost sociálního pracovníka zde spočívá právě v tom, že bude rozhodovat tak, aby svá rozhodnutí dokázal podložit etickými argumenty.

---

⁴⁵ *Etický kodex* [online]. [cit. 2017-12-14].

2.4.2 Analýza odpovědnosti pomocí odborné literatury

K tomu, aby sociální pracovník mohl činit eticky podložená rozhodnutí, se musí dobře orientovat v oblasti etiky a své znalosti pak dokázat aplikovat. Bez toho, aniž by si sociální pracovník osvojil teoretická východiska, není možné, aby následně správně analyzoval morální a etické otázky, se kterými se bude v rámci výkonu svého povolání setkávat. Práce každého sociálního pracovníka je z toho důvodu úzce propojena s etikou, v případech eticky podložených rozhodnutí pak zejména s etickými teoriemi a přístupy.

V této fázi je třeba najít odpověď na to, co je eticky podložené rozhodnutí pohledem některých jednotlivých etických teorií. Např. utilitarismus (z lat. *utilitas* = užitek) je teorií etiky, která posuzuje činy podle očekávaných následků. Jedná se o jednu z nejrozšířenějších teorií etiky. Ve své nejjednodušší podobě vychází z principu užitečnosti, který stanovuje, že v situaci, která vyžaduje rozhodování, by se měl člověk rozhodnout tak, aby jeho rozhodnutí přineslo blaho co největšímu počtu lidí. Hlavním měřítkem správnosti jednání je zde užitek.⁴⁶ Utilitarismus je dále možné rozdělit na kvantitativní utilitarismus, podle kterého nezáleží na obsahu ale na množství (kvantitě) štěstí a na utilitarismus kvalitativní, který rozlišuje různé druhy štěstí kvalitativně, přičemž kvalitativně vyšší je to, čemu dávají přednost všichni nebo většina, pokud znají srovnávané hodnoty.⁴⁷ V obou případech by podle principu utilitarismu každý měl jednat tak, aby svým jednáním vytvářel větší množství dobra než zla pro všechny, kterých se jednání dotýká. Utilitaristé mohou jednat také podle pravidel, zásad, kdy základní otázkou je, které pravidlo nebo zásada mají v určité situaci nejvyšší prioritu. Mezi tyto obecné zásady patří např. zásada pravdomluvnosti, která by měla být brána v úvahu při posuzování výsledků jednání, která ovšem může být ve výjimečných případech porušena. K výhodám utilitarismu patří jeho jednoduchost a také to, že všechny ukazatele hodnotí podle jediné zásady a je to zároveň přístup, ve kterém převládá zdravý rozum.⁴⁸ Podle utilitarismu by sociální pracovník měl ve své praxi kalkulovat s pozitivy i negativy následků jednání, přičemž v následcích jeho jednání by měla pozitiva převážet.⁴⁹ Z uvedeného vyplývá, že pokud bychom hodnotili na základě utilitarismu např.

---

⁴⁶ Srov. THOMPSON, M. *Přehled etiky*, s. 93.

⁴⁷ Srov. ŠIMEK, V. *Způsob morální argumentace v sociální práci I*. Studijní text tve_4.

⁴⁸ Srov. THOMPSON, M. *Přehled etiky*, s. 96-102.

⁴⁹ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*, s. 33.

rozhodnutí sociálního pracovníka, který pracuje v nízkoprahovém zařízení pro mládež a který se rozhoduje, zda svou pomoc bude adresovat více klientům se společným problémem nebo jednomu klientovi s odlišným problémem, bylo by jeho rozhodnutí pomoci více klientům eticky podložené, pokud by své rozhodnutí pracovník zdůvodnil tak, že toto rozhodnutí přináší více užitku. Další etickou teorií, podle které může sociální pracovník argumentovat při zdůvodňování svého rozhodnutí, je např. deontologie (z řeckého „*to deon*“= nezbytné, povinnost). Jedná se o široký etický přístup, který vychází z Kantovy etiky povinnosti, která soudí, že člověk má jednat a rozhodovat se podle pevných zásad povinností. Deontologie hodnotí skutek ne podle důsledku činů, ale podle toho, zda naplňuje předem danou povinnost. Pro deontologismus je charakteristické to, že dokáže zdůvodnit nepodmíněnou závaznost jednání, které vychází z povahy vztahů jednajících, dokáže integrovat do vyhodnocení následky jednání, které rozlišuje na zamýšlené (intendované) a nezamýšlené (neintendované). Nabízí minimálně tři základní normativní kategorie, příkázané, zakázané a dovolené, což dává více prostoru morální kreativě.⁵⁰ Zjednodušeně řečeno, pokud by se sociální pracovník rozhodl splnit povinnost, kterou mu ukládá nějaká mravní norma, pak by jeho rozhodnutí bylo eticky podložené, pokud by dokázal vysvětlit a zdůvodnit, proč je splnění této povinnosti v konkrétním případě tím správným měřítkem, protože pohledem deontologické argumentace je čin dobrý, neboť naplňuje povinnost.

Na otázku, jak lze dospět ke správnému rozhodnutí, dává odpověď též etika ctností. Ctnost je jakási zběhlost v dobrém jednání, která umožňuje snadné a spontánní eticky hodnotné jednání. Etika ctností byla uplatňována v antice, ve středověku, je však uplatňována i v současnosti. Různí autoři uspořádávají ctnosti rozdílně, přičemž nejčastěji se mravní ctnosti dělí na čtyři tzv. kardinální (základní, nejobecnější) ctnosti. Jedná se o moudrost, spravedlivost, statečnost a uměřenost. Pro eticky správné jednání je pak etika ctností vhodným modelem, protože není nic snadnějšího, než v situaci, kdy není čas na diskuze a analýzy, jednat spontánně na základě ctnosti. Předpokladem ovšem je, že sociální pracovník takovými ctnostmi disponuje. Ctnost však není vrozená dispozice nebo jakýsi „dar z nebes“, ale získá se tím, že člověk vědomě koná dobro. Ve ctnostech je možné se cvičit, až se pro člověka stanou naprosto přirozenými. Pro zdůvodnění eticky správného jednání či rozhodování pak stačí, aby se jednalo o jednání či rozhodování ctnostné. Podle etiky ctností pak bude eticky podložené takové rozhodnutí, které učiní

---

⁵⁰ Srov. ŠIMEK, V. *Způsob morální argumentace v sociální práci II*. Studijní text tve_5.

ctnostný člověk, tzn. člověk, který má ctnosti rozumu (moudrost a rozumnost) a ctnosti vůle (spravedlnost, statečnost a uměřenost). Takové jednání či rozhodování je pak z pohledu etiky ctností správné.⁵¹

Na situaci může sociální pracovník nahlížet také např. v intencích etiky péče neboli etiky účasti, která vyzdvihuje morální význam vzájemných vztahů osob a skupin. Pro etiku péče je stěžejní vztah, neboť celý život žijeme ve vztazích. Etika péče zdůrazňuje prvořadost vztahu (vztah je myšlený tak, že člověk se bez druhého neobejde) je situačně flexibilní a senzitivní, člověk se orientuje podle konkrétní struktury jednotlivých vztahů. Etika péče vychází z domněnky, že lidé jsou na sobě navzájem závislí a z morální odpovědnosti reagují na potřeby závislých členů společnosti. Etika péče staví na emocích a nezavrhuje je, na rozdíl od většiny etických teorií. Odpovědnost v pojetí etiky účasti rovná se nutnost reakce, která plyne z uvědomění, že se na vás druzí spoléhají a vy jim máte pomoci.⁵² Za eticky podložené rozhodnutí pohledem etiky účasti by mohlo být např. rozhodnutí sociální pracovnice neukončovat zatím práci s klientkou, protože by dokázala zdůvodnit, že nejvhodnějším řešením je zůstat s klientkou v kontaktu do té doby, než se sama klienta rozhodne, že zvládne řešit situaci bez pomoci druhých.

Existuje řada dalších etických přístupů a teorií, které nabízí různé pohledy na rozhodování při řešení situací v rámci výkonu sociální práce. Dá se říci, že dobrá teoretická znalost etiky, etických hodnot, etických teorií a přístupů, má význam v tom, že sociálnímu pracovníkovi, s ohledem na úsudek jeho svědomí, umožní tyto teoretické poznatky aplikovat a na jejich základě pak činit eticky podložená rozhodnutí.

2.4.3 Reflexe analyzovaného typu odpovědnosti

Podle etického kodexu je sociální pracovník zodpovědný za to, že jeho rozhodnutí budou eticky podložená. Znamená to, že sociální pracovník odpovídá za to, že taková rozhodnutí bude dělat. Kodex ale již neříká, jaké rozhodnutí je rozhodnutí eticky podložené. Někdo by se mohl domnívat, že eticky podložené je takové rozhodnutí, které je učiněno v souladu s všeobecně přijímaným etickým pravidlem nebo normou, kterou je třeba etický kodex. V takovém případě by se ale jednalo pouze o rozhodnutí profesně mravní.

---

⁵¹Srov. MACHULA, T. Základní etické teorie. In FISCHER, O. MILFAIT, R. a kol. *Etika pro sociální práci*, s. 54-55

⁵² Srov. NEČASOVÁ, M. DOHNALOVÁ, Z. TALAŠOVÁ, R. Využití vybraných etických teorií v praxi sociální práce. *Sociální práce/Sociální práca*, 2010, roč. 10, č. 3, s. 83-85.

Z předchozích bodů vyplynulo, že eticky podložené rozhodnutí je takové rozhodnutí, které sociální pracovník při výkonu své profese dokáže na základě nějakého etického přístupu/etické teorie zdůvodnit. Neznamená to ale, že sociální pracovník si jenom vybere nějakou etickou teorii, která se mu momentálně zrovna zamlouvá a rozhodne se podle této teorie jednat. Sociální pracovník musí být schopen o etických teoriích přemýšlet a dokázat zdůvodnit, proč se rozhodl tak jak se rozhodl, protože různé etické teorie by daly různé odpovědi. Sociální pracovník totiž nemůže jednat slepě pouze podle některé teorie, ale musí dokázat teorie srovnat a určit, jaké slabiny má která teorie a proč zrovna v konkrétním případě není vhodnou teorií. Např. pohledem deontologické argumentace je čin dobrý, neboť naplňuje povinnost, zatímco pohledem teleologické argumentace je čin dobrý, neboť přináší dobrý účinek. Sociální pracovník by si mohl klást otázku: „Jednal jsem správně, když jsem se rozhodl splnit povinnost, ale nevzal jsem v úvahu důsledky?“ V tomto ohledu může pomoci metaetika (z řeckého „meta“ = nad, za) která zkoumá a analyzuje samotné etické teorie. Podle Pieper lze metaetiku považovat za vědeckou teorii etiky, pod kterou se rozumí nejenom směr etiky, který vznikl na začátku dvacátého století v angloamerickém prostředí, ale v rozsáhlejší významu každou reflexi, která se neorientuje pouze na předmět etiky, ale i na strukturu etické reflexe jako takové a na druh a způsob, jakým etika o daném předmětu hovoří. Taková etická reflexe, která reflexi zkoumá a analyzuje s ohledem na její úmysly a meze, je meta-etická ve vlastním slova smyslu.⁵³ Metaetika prověřuje samotné možnosti etiky, protože není nic tak jednoduché, jak by se mohlo na první pohled zdát. Názorným příkladem je článek zveřejněný v časopisu Sociální práce/Sociální práce 3/2010, ve kterém se autorky (Nečasová, Dohnalová, Talašová) pokusily na konkrétní kasuistice ukázat, jakým způsobem lze pro lepší pochopení využít v praxi tři rozdílné etické teorie, a to deontologii, utilitarismus a etiku péče. Na příkladu konkrétního etického problému rozebraly situaci s využitím některých prvků tří rozdílných etických teorií, které představují tři odlišné proudy v oblasti profesní etiky. Z článku vyplynulo, že aplikace tří etických teorií přinesla v rozebíraném konkrétním případě tři různé závěry z hlediska odůvodnění rozhodnutí. Autorky v článku připouští, že každá etická teorie představuje určitou alternativu pro rozhodování sociálního pracovníka. Sociální pracovník by se totiž neměl rozhodovat pouze intuitivně, neboť takové rozhodnutí může způsobit značnou nejistotu samotného sociálního pracovníka, ale může vést i k poškození klienta. Sociální pracovník by měl

---

⁵³ Srov. PIEPER, A. *Einführung in die Ethik*, s. 86.

dokázat nahlížet na situaci z více úhlů, situaci zanalyzovat a na základě informací, které má k dispozici a v souladu se svým svědomím se správně rozhodnout. Rozbor situace z více hledisek je základem informovaného rozhodnutí, za které pak může pracovník nést odpovědnost.⁵⁴ Kritickou odezvou na tento článek byl text autorů Kříšťana a Jinka zveřejněný v časopisu *Sociální práce/Sociální práce* 2/2011, ze kterého vyplynulo, že etické teorie sice mohou napomoci zdůvodňování etických postojů v praxi, ale při zdůvodňování rozhodování v praktických situacích je k etickým teoriím často přistupováno schematickým či přímo mechanickým způsobem. Očekává se, že z jednotlivých teorií vyplyne soubor jednoznačných a jednoduchých pouček, které si lze osvojit a následně využít. Výsledná představa je pak o tom, že nejjednodušší je zachovat se podle toho, co mi některá teorie říká. Etické teorie ale nelze aplikovat příliš schematicky, neboť každá teorie má své argumentační výhody. Význam rozdílnosti jednotlivých teorií ale netkví v tom, k čemu nás dovedou, ale v možnosti zdůraznit a upozornit na různé prvky rozhodování. Aplikace etické teorie nespočívá pouze ve správné volbě různých historických pohledů do budoucnosti, ale v přijetí způsobu ospravedlnění, které je podloženo argumentem.⁵⁵ V souhrnu oba články poukazují na vysokou náročnost, která je na sociálního pracovníka při výkonu profese v této oblasti kladena a zároveň poukazují na rozdílnost v chápání, jak etické teorie uplatňovat v praxi. Nicméně úkol eticky rozhodovat patří k základům profese sociálního pracovníka, ale současně je to jeden z nejtěžších úkolů na celý život.⁵⁶

Podle kodexu je sociální pracovník zcela jednoznačně odpovědný za to, že jeho rozhodnutí budou eticky podložena. Etický kodex ale nijak blíže nespecifikuje, jaká jsou rozhodnutí eticky podložena, čím se taková rozhodnutí vyznačují. Odpovědnost za eticky podložena rozhodnutí považují z hlediska etického kodexu za jednu z nejnáročnějších a zároveň nejvýznamnějších odpovědností, protože sociální pracovník svým rozhodnutím může ovlivnit, a někdy i zcela zásadně, osudy lidí, kterých se důsledky jeho rozhodnutí budou dotýkat. Je totiž na sociálním pracovníkovi, aby díky své znalosti a orientaci v etických teoriích, zásadách, principech a hodnotách dokázal takové rozhodnutí učinit. Při rozhodování a zdůvodňování rozhodnutí sehraje svoji nepopíratelnou úlohu

---

⁵⁴ Srov. NEČASOVÁ, M. DOHNALOVÁ, Z. TALAŠOVÁ, R. Využití vybraných etických teorií v praxi sociální práce. *Sociální práce/Sociální práce*, 2010, roč. 10, č. 3, s. 76-86.

⁵⁵ Srov. JINEK, J. KŘIŠŤAN, A. Etická teorie a její aplikace – problém pro sociální práci. *Sociální práce/Sociální práce*, 2011, roč. 11, č. 2, s. 127-130.

⁵⁶ Srov. MACHULA, T. Základní etické teorie. In FISCHER, O. MILFAIT, R. a kol. *Etika pro sociální práci*, s. 56.

bezpochyby i svědomí sociálního pracovníka, protože aplikovat etické teorie nelze mechanicky a slepě, ale vyžaduje to kvalitní úsudek svědomí, o kterém ani v této části etický kodex nic neříká. Odpovědnost sociálního pracovníka za eticky podložená rozhodnutí je v etickém kodexu zaznamenána v pravidlech etického chování v části, která pojednává o etickém chování sociálního pracovníka ve vztahu ke kolegům. Sociální pracovník musí být schopen podle situace své rozhodnutí zdůvodnit v diskuzi nejen kolegům, ale zvláště klientovi, rovněž svému nadřízenému, zaměstnavateli, nebo pracovníkům z jiných úřadů. Proč je toto pravidlo v kodexu vztaženo pouze ke kolegům nedává vůbec žádný smysl. Domnívám se, že toto je zásadní chybou etického kodexu, protože každý musí vnímat, že eticky podložená rozhodnutí by měl sociální pracovník činit nejenom v diskuzi se svými kolegy a zaměstnavateli, ale ve všech sférách a vztazích svého rozhodování v rámci výkonu sociální práce. Podle mého názoru se nejedná pouze o pravidlo etického chování sociálního pracovníka ve vztahu ke kolegům, ale spíše o etickou zásadu celé sociální práce. Z uvedeného důvodu bych navrhoval, aby byl kodex v této části pozměněn a odpovědnost za eticky podložená rozhodnutí byla začleněna do úvodní části kodexu, která pojednává o etických zásadách a jako zásada by zde byla uvedena.

2.4.4 Analýza odpovědnosti z hlediska relačnosti

Z věty, která je uvedena v kodexu: „*sociální pracovník...je zodpovědný za to, že jeho rozhodnutí budou eticky podložená*“, jednoznačně vyplývá, že subjektem odpovědnosti je zde sociální pracovník. Sociální pracovník je ten, který se bude v konkrétních situacích konkrétně rozhodovat. Předmětem odpovědnosti jsou v tomto případě rozhodnutí, čili následky úvah, rozmyšlení, které povedou k tomu, že výsledné rozhodnutí bude eticky podložené. Tento typ odpovědnosti je v kodexu zaznamenán zcela bez bližšího upřesnění a nelogicky pouze v pravidlech etického chování ve vztahu ke kolegům. Každého ale musí napadnout, že rozhodnutí, která bude sociální pracovník při výkonu své profese činit, se budou dotýkat nejen kolegů, ale i dalších osob, se kterými bude spolupracovat, také zaměstnavatelů, ale zejména klientů sociálních služeb. Pak by dotčenými objekty odpovědnosti a zároveň sekundární instancí byli nejenom kolegové, zaměstnavatelé a další spolupracující osoby, ale hlavně klienti, na které bude rozhodování sociálního pracovníka dopadat především. Mravním normativním standardem je zde etický kodex, který v pravidlech etického chování stanovuje sociálnímu pracovníkovi být odpovědný

za to, že jeho rozhodnutí budou eticky podložená. Na rozhodování sociálního pracovníka bude však mít zcela zásadní vliv i jeho svědomí, které je primární instancí odpovědnosti. Právě skrze svědomí bude sociální pracovník posuzovat svá rozhodnutí, zejména pak to, zda jsou správná, zda jsou eticky podložená. V rámci tohoto typu odpovědnosti jde o minimálně pětímístné pojetí odpovědnosti, neboť jde o vztah mezi **sociálním pracovníkem** (subjekt odpovědnosti), jeho **jednáním** = rozhodováním, (předmět odpovědnosti), jeho **svědomím** (primární instance odpovědnosti), **klientem** (objektem odpovědnosti a zároveň sekundární instancí odpovědnosti) a **etickým kodexem** (normativní standard). Může se jednat ale i o vícemístnou odpovědnost, protože podle konkrétního případu se mohou vyskytnout další objekty odpovědnosti, např. **kolegové, zaměstnavatelé a další dotčené osoby**.

2.5 Odpovědnost sociálního pracovníka za své vzdělávání

V části kodexu, která pojednává o pravidlech etického chování sociálního pracovníka ve vztahu ke svému povolání a odbornosti, je v bodě 2.4.4. uvedeno: sociální pracovník „*Je zodpovědný za své soustavné celoživotní vzdělávání a výcvik, což je základ pro udržení stanovené úrovně odborné práce a schopnosti řešit etické problémy.*“⁵⁷

2.5.1 Pohledem sociálního pracovníka

Soustavné a celoživotní vzdělávání je dle mého názoru nutné k tomu, aby po dobu výkonu své profese sociální pracovník rozvíjel své již nabyté vědomosti, získával vědomosti a dovednosti nové a zvyšoval tak svoji kvalifikaci. Tím, že získává nové poznatky je sociální pracovník pak lépe schopen řešit případné pracovní problémy, se kterými se při výkonu svého povolání setkává. Celoživotní vzdělávání je určitou zárukou toho, že svoji profesi pracovník vykonává na dobré odborné úrovni. V případě sociálního pracovníka to v praxi znamená, že je schopen nejenom dobře přistupovat k etickým problémům a činit správná etická rozhodnutí, za která nese odpovědnost, ale např. i to, že dokáže dobře komunikovat s klienty, správně odhadnout situaci v terénu, používat při své práci moderní výpočetní techniku či dělat správně administrativní úkony. Stejně tak, jako se mění doba, ve které žijeme, mění a vyvíjí se i používané přístupy v každém povolání.

---

⁵⁷ *Etický kodex* [online]. [cit.2018-01-14].

A právě k tomu, aby sociální pracovník byl schopen nové věci zaznamenávat, musí se soustavně a celý život vzdělávat. Vzdělávání v praxi probíhá nejčastěji formou studia škol, absolvování školení, kurzů, studijních pobytů a programů.

2.5.2 Analýza odpovědnosti pomocí odborné literatury

Místo pojmu celoživotní „vzdělávání“, jinak též rekurentní, kontinuální, permanentní, se od roku 1996 nově používá pojem „učení“, kterým je zdůrazněna nutnost aktivního přístupu jedince. Celoživotní učení zahrnuje všechny možnosti učení, ať už v tradičních vzdělávacích institucích či mimo ně, které jsou chápány jako jediný propojený celek, který umožňuje získávat kvalifikace a kompetence různými cestami kdykoli během života. Celoživotní učení má člověku poskytovat možnost vzdělávat se v různých stádiích svého rozvoje až do úrovně svých možností v souladu s vlastními potřebami, zájmy a úkoly. Úvahy o konceptu celoživotního vzdělávání se v evropských zemích začaly intenzivně rozvíjet již na začátku sedmdesátých let dvacátého století, kdy UNESCO založilo mezinárodní komisi pro rozvoj vzdělávání, která následně uveřejnila koncept vzdělávání, který byl rozpracován ve všech mezinárodních dokumentech o vzdělávání. Byl položen důraz na proces učení jako aktivitu jedince, protože zkušenosti a znalosti nelze předat, ale pouze zprostředkovat, protože není možné naučit něco toho, kdo nechce. Úvahy o celoživotním vzdělávání se do popředí zájmu dostávají opět začátkem devadesátých let. Začíná se prosazovat model založený na partnerství a společném financování veřejné správy, podniků, sociálních partnerů a učících se.⁵⁸ Pojem celoživotní učení v sobě zdůrazňuje časovou dimenzi učení se v průběhu života a je založeno na komplementaritě formálního a neformálního učení, které je definováno jako pojem „*zahrnující veškeré účelné formalizované i neformální činnosti související s učením, které se průběžně realizují s cílem dosáhnout zdokonalení znalostí, dovedností a odborných předpokladů.*“⁵⁹ Samotné vzdělávání sociálních pracovníků v České republice má svůj vývoj, který koresponduje s historickým a politickým vývojem země. První potřeba profesionálních sociálních pracovníků se na území České republiky začíná projevovat koncem první světové války, kdy se za tímto účelem pořádají několikátýdenní kurzy. V roce 1918 je zřízena Ženská vyšší škola pro sociální péči, jejíž studium bylo

---

⁵⁸ Srov. PALÁN, Z. *Celoživotní učení (vzdělávání)*. [online]. [cit. 2018-01-16]. Dostupné na WWW:<<https://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/celoživotni-uceni-vzdelavani>>.

⁵⁹ Tamtéž.

nejprve jednoleté a později dvouleté. V tomto období však absolventky tohoto studia vykonávaly spíše práci ošetrovatelek a pěstounek. Kvalitní sociální školství se začíná rozvíjet v meziválečném období, kdy vznikají střední sociální školy a Vyšší škola sociální péče. Po roce 1945 jsou zřizovány čtyřleté vyšší školy sociálně-zdravotní a vznikají samostatné sociální fakulty na vysokých školách. Po změně režimu po roce 1948 se sociální práce stává spíše nežádoucí disciplínou a sociální práce se redukuje většinou jen na poskytování dávek. Stejně tak se proměňuje školství v oblasti sociálního vzdělávání a školy se sociálním zaměřením zanikají, protože převládá názor, že v budoucnu nebudou sociální pracovníci potřeba. Teprve v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století se sociální práce začíná zase pomalu rozvíjet, ale ne jako odborná disciplína, ale jako nutnost pro praxi. K obnově vysokoškolského vzdělávání pracovníků pro sociální práci dochází poměrně rychle po roce 1989, kdy v České republice vznikají samostatné katedry sociální práce na mnoha univerzitách a vysokých školách.⁶⁰ Celoživotní vzdělávání zahrnuje primární, sekundární i terciální vzdělávání ve školském systému a dále pak další vzdělávání mimoškolské, do kterého patří občanské, zájmové a profesní vzdělávání, jehož cílem je získat další dovednosti a znalosti včetně profesionálních zkušeností pro rozvoj osobnosti či profese. Sociální práce je odborná profesionální činnost, která po pracovnících v sociálních službách vyžaduje specifickou přípravu, specifické postupy a dovednosti. V České republice je vytvořen minimální vzdělávací standard v sociální práci, který odpovídá mezinárodním normám. Společným východiskem tohoto standardu jsou tři požadavky, a to nejméně tříleté pomaturitní vzdělání v oboru sociální práce, důraz na disciplíny „teorie a metody sociální práce“, „sociální politika“ a „praxe a supervize v sociální práci“ a požadavek obsáhnutí dalších disciplín, jejichž zvládnutí umožňuje samostatný výkon profese sociálního pracovníka. Těmito disciplínami jsou filozofie a etika sociální práce, psychologie, sociologie, právo, sociální patologie, problematika menšin atp. Absolvent vyššího odborného či bakalářského studia získává profesionální kompetence, kterými jsou např. znalosti právních předpisů souvisejících s výkonem sociální práce, znalosti a praktické využití postupů ke komplexnímu posouzení situace klienta, k provádění sociální prevence a sociálněprávní ochrany, k poskytování poradenství, terapie, k poskytování dávek v soustavách sociální ochrany, k provádění sociální analýzy a pro sebereflexi. Absolventi magisterského studia jsou odborníky v profesi sociální práce, kteří se navíc mohou

---

⁶⁰ Srov. SOTONIAKOVÁ, E. *Teorie a metody sociální práce*, s. 14-17.

uplatnit jako vedoucí sociálních organizací, ve specializovaných rolích sociálních terapeutů, mediátorů, vedoucích praxí, učitelů sociální práce na vyšších odborných školách a specialistů v metodách sociální práce. Posledním stupněm vzdělávání je doktorské studium, které navazuje na magisterské studium sociální práce a připravuje osobnosti, které se mohou uplatnit ve výzkumu, rozvoji teorie, přípravě a vyhodnocování sociálních koncepcí a programů na regionální, národní a mezinárodní úrovni, dále jako učitelé na vysokých školách nebo jako odborní konzultanti v sociálních institucích a projektech.⁶¹

Vzdělávání sociálních pracovníků je celoživotní proces, neboť formy a metody sociální práce se neustále vyvíjí. Vznikají nové typy sociálních služeb a činností, které vychází z nových teoretických poznatků. Současná struktura poskytovatelů dalšího vzdělávání pro sociální pracovníky kopíruje strukturu poskytovatelů dalšího vzdělávání v České republice. Jedná se o vzdělávací instituce, školy a organizace, které pracovníky zaměstnávají. Další vzdělávání sociálních pracovníků se pak v praxi odvíjí zejména od požadavků vyplývajících z činností vykonávaných v dané pracovní pozici. Dle současné právní úpravy nespadá oblast vzdělávání dospělých v České republice do působnosti žádného ministerstva ani jiného ústředního orgánu státní správy a postrádá jednotné metodické řízení. Vzděláváním dospělých se na základě živnostenského zákona může zabývat jakákoliv fyzická nebo právnická osoba, která pro tuto činnost získá živnostenské oprávnění, přičemž nejsou stanoveny, kromě všeobecných podmínek daných tímto zákonem, žádné speciální podmínky pro získání živnostenského oprávnění v oblasti vzdělávání.

V současné době v podstatě však neexistují žádné hmotné stimuly, které by celoživotní vzdělávání podporovaly. V zákoníku práce je pouze obecně vymezeno několik zásad pro další vzdělávání. Patří sem povinnost zaměstnance se dále vzdělávat pro výkon povolání a povinnost zaměstnavatele hradit náklady na toto vzdělávání, pokud je v souladu s jeho potřebami. Další vzdělávání sociálního pracovníka již více určitě vymezuje zákon o sociálních službách, který stanovuje povinnost zaměstnavateli zabezpečit sociálnímu pracovníkovi další vzdělávání v rozsahu nejméně 24 hodin za kalendářní rok, kterým si pracovník upevňuje a doplňuje kvalifikaci účastí v kurzech, odborných stážích, školicích akcích a konferencích.⁶² V případě, že sociální pracovník

---

⁶¹ Srov. VAŠUTOVÁ, M. Celoživotní vzdělávání sociálních pracovníků. In *Sborník prací filozofické fakulty Ostravské univerzity*, s. 126-130.

⁶² Srov. zákon o sociálních službách [online]. [cit. 2018-01-17].

vykonává svoji profesi v postavení úředníka např. na obecním či krajském úřadě, pak se na něj vztahuje i zákon o úřednících územních samosprávných celků, podle kterého je úředník povinen prohlubovat si kvalifikaci účastí na vstupním a průběžném vzdělávání a složit zkoušky o zvláštní odborné způsobilosti.

Nicméně úprava celoživotního vzdělávání se v poslední době v celé České republice vyvíjí spíše živelně, neboť chybí komplexní legislativní rámec, který by to upravoval. Další vzdělávání sociálních pracovníků organizují většinou nestátní subjekty, školy nebo sami poskytovatelé sociálních služeb. Praxe je taková, že cenu za školení či kurz hradí většinou zaměstnavatel, někdy s příspěvkem pracovníka. Spíše výjimečně hradí cenu sám pracovník.⁶³

2.5.3 Reflexe analyzovaného typu odpovědnosti

Pojem celoživotní vzdělávání uvedený v kodexu není zvolen úplně správně. Pojem celoživotní vzdělávání, správněji celoživotní učení, totiž zahrnuje veškeré vědomosti a dovednosti, které člověk získá v průběhu svého života. Jde o vzdělávání ve školském systému i mimo něj. V případě sociálního pracovníka jde ale o profesní vzdělávání dospělých, jehož posláním je rozvíjet již získané postoje, znalosti a schopnosti potřebné pro výkon povolání, neboť podle zákona o sociálních službách je předpokladem k výkonu povolání sociálního pracovníka kromě plné svéprávnosti, bezúhonnosti, zdravotní způsobilosti i odborná způsobilost. Odbornou způsobilostí je v tomto případě vyšší odborné vzdělání v oborech zaměřených na sociální práci, sociální pedagogiku, humanitární práci, sociálně právní nebo charitní činnost, nebo vysokoškolské vzdělání získané v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu zaměřeném na sociální práci, politiku, pedagogiku, péči, patologii, právo nebo speciální pedagogiku. Zvláštním právním předpisem je pak vymezena odborná způsobilost sociálního pracovníka ve zdravotnických zařízeních lůžkové péče.⁶⁴

Z uvedeného vyplývá, že sociálním pracovníkem může být dospělý člověk, který již absolvoval vzdělání v rámci školského systému, a proto jeho tzv. celoživotní vzdělávání spočívá spíše v dalším, mimoškolním vzdělávání. Sociální práce je odborná vyvíjející se činnost, která na pracovníka klade vysoké nároky. Lze ji charakterizovat jako práci

---

⁶³ Srov. VAŠUTOVÁ, M. Celoživotní vzdělávání sociálních pracovníků. In *Sborník prací filozofické fakulty Ostravské univerzity*, s. 134-136.

⁶⁴ Srov. zákon o sociálních službách [online]. [cit. 2018-01-19].

sociálně diagnostickou, konzultační a výchovnou. Sociální pracovník při výkonu své profese často vychází z teoretických poznatků psychologie, pedagogiky, sociologie, medicíny, práva a ekonomie a v neposlední řadě i z filozofie, odkud čerpá ideologické základy.⁶⁵ Jedná se o široký záběr poznatků, které sociální pracovník při výkonu své profese musí uplatňovat, proto je nesmírně důležité, aby své, již dříve získané poznatky, mohl upevňovat a dále rozvíjet. Je nejenom povinností ale zejména zájmem zaměstnavatele, aby se osobnost pracovníka rozvíjela. Mezi základní nástroje rozvoje osobnosti pracovníka patří právě školení zaměstnanců, kterým organizace zajišťuje profesionální zdokonalování svých pracovníků. Potřeba neustálého školení vychází z akceptace nových metod práce a z rozporu mezi schopnostmi a znalostmi, kterými v daném okamžiku pracovník disponuje a potřebou schopností a znalostí, které organizace požaduje. Školení zaměstnanců zároveň splňuje dva cíle, a sice rozvoj organizace jako celku a dále rozvoj zaměstnanců naplňováním jejich osobních a profesionálních aspirací a zvyšováním jejich pracovní motivace.⁶⁶ Potřeba školení sociálních pracovníků je též dána zákonnými požadavky, které jsou uvedeny zejména v zákoně o sociálních službách, který stanovuje minimální rozsah povinného školení zaměstnanců. Významným subjektem v oblasti vzdělávání sociálních pracovníků je Institut vzdělávání Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky, který patří mezi největší vzdělávací instituce v oblasti dalšího vzdělávání pracovníků sociálních služeb. Svoji činnost zahájil v roce 2010 a nabízí vzdělávací programy splňující podmínky a náležitosti celoživotního i kvalifikačního vzdělávání podle zákona o sociálních službách, přičemž témata kurzů jsou průběžně aktualizována na základě nejnovějších poznatků. Konkrétně jsou zde nabízeny kurzy, např.: „Jak zvládat emoce“, „Etika v obrazech ve službách sociální péče“, „Sociální práce s agresivním klientem“, „Etická komunikace s lidmi s mentálním postižením“, nebo „Práce s klienty pod vlivem návykových látek“ atp.⁶⁷ Na důležitost vzdělávání zaměstnanců poukazuje také článek zveřejněný v časopise Sociální služby, který se zabývá otázkou, zda může vhodně koncipované vzdělávání zaměstnanců omezit míru manipulace v praxi sociálních služeb. Z obsahu článku vyplývá, že dobře postavené vzdělávání přizpůsobené praxi posunulo

---

⁶⁵ Srov. VAŠUTOVÁ, M. Celoživotní vzdělávání sociálních pracovníků. In *Sborník prací filozofické fakulty Ostravské univerzity*, s. 127.

⁶⁶ Srov. SVOBODOVÁ, M. Management v sociální práci. In MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*, s. 344-345.

⁶⁷ Srov. Otevřené kurzy. *Institut vzdělávání APSS ČR* [online]. [cit. 2018-03-17]. Dostupné na WWW:<<https://www.institutvzdelavani.cz/nabidka-kurzu>>.

pracovníky sociálních služeb v dovednosti manipulaci ze strany klienta nejen rozpoznat ale i naučit se, jak se jí bránit.⁶⁸

Na základě výše uvedeného je patrné, že potřeba dalšího vzdělávání sociálních pracovníků je dána nejenom zákonnými požadavky, ale též praxí, která přináší neustále nové situace a poznatky, na které musí sociální pracovník reagovat, neboť teoretické znalosti získané studiem oboru nejsou vždy dostačující. To, že se sociální práce neustále vyvíjí a změny v této oblasti musí sociální pracovník soustavně zaznamenávat, dokládá nejvíce i fakt, že samotný zákon o sociálních službách byl za dobu své účinnosti od 1. 1. 2007 k 1. 10. 2017 třicetkrát novelizován.

Podle etického kodexu je sociální pracovník zodpovědný za své celoživotní vzdělávání. Jedná se sice o ne úplně správně použitý pojem, ale o pojem, který je obecně vžitý a jehož výklad v praxi nemůže činit žádné problémy. Každý si patrně představí, že je pod tímto pojmem myšleno profesní vzdělávání pracovníků, které má za cíl upevnit dříve školským studiem získané znalosti a dovednosti, popř. tyto znalosti a dovednosti rozšířit nebo získat nové, a to absolvováním školení, kurzů, stáží či účastí na konferencích. Určitá rozkolísanost ale může nastat v momentě, kdy se má určit, kdo a vůči komu je v této záležitosti odpovědný. Podle etického kodexu je za své další vzdělávání odpovědný sociální pracovník, ale podle zákona o sociálních službách nese odpovědnost za vzdělávání sociálních pracovníků zaměstnavatel, protože ten je povinen sociálnímu pracovníkovi zajistit další vzdělávání.⁶⁹

Na základě uvedeného nezbyvá než konstatovat, že tento typ odpovědnosti je v kodexu zaznamenán poněkud protichůdně a terminologicky nesprávně, proto bych i v této části kodexu navrhoval následující úpravu v pravidlech etického chování sociálního pracovníka: **Sociální pracovník je osobně zodpovědný za to, že si v rámci dalšího profesního vzdělávání průběžně doplňuje a prohlubuje své odborné znalosti a dovednosti.**

---

⁶⁸ Srov. PROVAZNÍKOVÁ, E. NEJEDLÁ, D. Může vhodně koncipované vzdělávání zaměstnanců omezit míru manipulace v praxi sociálních služeb? *Sociální služby*, 2015, roč. 17, č. 5, s. 26-28.

⁶⁹ Srov. zákon o sociálních službách [online]. [cit. 2018-01-21].

2.5.4 Analýza odpovědnosti z hlediska relačnosti

Sociální pracovník je dle kodexu zodpovědný za své celoživotní vzdělávání. Z uvedeného vyplývá, že tím, kdo má osobní odpovědnost, je sociální pracovník, je tedy subjektem odpovědnosti. Předmětem odpovědnosti je vzdělávání, tedy jakási mentální i praktická činnost sociálního pracovníka, která povede k udržení a zlepšení úrovně jeho odborné práce. Podle kodexu by objektem odpovědnosti mělo být povolání sociálního pracovníka, neboť tento typ odpovědnosti je uveden jako pravidlo etického chování pracovníka ve vztahu k povolání a odbornosti. Objektem odpovědnosti ale nemůže být povolání, protože sociální pracovník se nemůže zodpovídat svému povolání. V tomto bodě kodex nestanovuje s jasnou určitostí, kdo je instancí odpovědnosti, tzn. vůči komu je sociální pracovník odpovědný a sociální pracovník v této oblasti může tápat. S určitostí lze konstatovat, že z hlediska relačnosti se podle kodexu v tomto případě jedná o třímístnou odpovědnost, ve které je vyjádřen vztah mezi **sociálním pracovníkem** (subjekt odpovědnosti), jeho **jednáním** = vzděláváním (předmět odpovědnosti) a **etickým kodexem** (nižší normativní standard). Ve skutečnosti se ale spíše jedná o odpovědnost sedmimístnou, neboť sociální pracovník se vzdělává zejména kvůli **klientům**, ale i kvůli **zaměstnavateli** (objekty odpovědnosti) na základě svého **svědomí** (primární instance odpovědnosti) a z důvodu **zákonných požadavků** (vyšší normativní standardy).

2.6 Odpovědnost za jednání vůči klientům, kolegům, zaměstnavatelům, profesní organizaci, vzájemný konflikt odpovědností

V bodu 2.5.6. kodexu je uvedeno: „*Sociální pracovník požaduje uznání toho, že je odpovědný za své jednání vůči osobám, se kterými pracuje, vůči kolegům, zaměstnavatelům, profesní organizaci a vzhledem k zákonným ustanovením, a že tyto odpovědnosti mohou být ve vzájemném konfliktu*“⁷⁰ Jedná se o pravidlo etického chování sociálního pracovníka, které je v části kodexu pojednávající o pravidlech etického chování sociálního pracovníka ve vztahu ke společnosti.

---

⁷⁰ *Etický kodex* [online]. [cit. 2018-01-21].

2.6.1 Pohledem sociálního pracovníka

Uvedenému pravidlu rozumím tak, že při výkonu svého povolání se sociální pracovník dostává do složitých situací, které musí řešit a ve kterých musí nějak jednat. Řešení těchto situací je svým způsobem specifické a náročné, a vyžaduje od sociálního pracovníka mimo jiné vysokou míru jeho odpovědnosti. Svoji práci musí sociální pracovník vykonávat také v souladu s platnými právními normami a v některých konkrétních situacích se v této souvislosti jeho odpovědnosti, např. vůči klientovi, vůči kolegům, vůči zaměstnavateli, mohou dostávat do vzájemného konfliktu. Za zvládnutí takovýchto situací by mělo sociálnímu pracovníkovi náležet patřičné uznání a ohodnocení.

2.6.2 Analýza odpovědnosti pomocí odborné literatury

Kvalitu sociální práce mimo jiné určuje umění sociálního pracovníka jednat s lidmi, a to na základě získaných vědomostí a odborných zkušeností. Jednání je obecný pojem pro cílevědomou, motivovanou a více či méně reflektovanou činnost nějakého subjektu a patří mezi základní pojmy praktické filosofie a společenských věd. Z hlediska sociologie je jednání činnost, která má cíl a plán k jeho realizaci. Zahrnuje analýzu situace a předpoklad určitého výsledku. V sociologii je jednání spjato s reakcí jiné osoby, či jiných osob.⁷¹

Jednání člověka je předmětem filozofických úvah minimálně od dob starověkého Řecka. Jedním z rysů jednání, který Řeky trápil, byla jeho časová dimenze, neboť lidská bytost jedná a žije v čase. Její život se odvíjí jako řetězec vzájemně propojených činů, na kterých závisí kvalita života, který bude buď dobrý nebo špatný. Většinou jednáme tak, abychom dosáhli života dobrého. Výsledek jednání však nezávisí na lidské, ale božské moci a lidské vědění je natolik omezené, že božské záměry nemůže odhalit.⁷² Podle Aristotela pak lze o jednání mluvit jen tam, kde jeho původce ví, že mohl jednat také jinak nebo nejednat. Aristotelés zavedl proslulé rozlišení mezi jednáním (*praxis*) a zhotovováním (*poiésis*). Zatímco jediným cílem zhotovování je výsledek, čili výrobek, předmět, jednání může mít smysl samo o sobě, tím, že vyústí ve stavy nebo situace. Otázka, zda jednání je spíše *praxis* nebo spíše *poiésis* prochází od dob Aristotela řadou

---

⁷¹ Srov. PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*, s. 462.

⁷² Srov. KARFÍK, F. Jednání v řeckém myšlení. In *Filosofie jednání*, s. 17-18.

filozofických úvah.⁷³ Filosofická etika rozlišuje čtyři hlavní aspekty lidského jednání/skutku. Moralitu (shodu s osobním svědomím), mravnost (shodu s normou), náboženskost/spiritualitu (shodu s věřícím svědomím, případně s církevním étosem/zákonem) a legalitu (shodu se zákonem). Pro sociálního pracovníka je oblast primární mravnosti oblast profesionální mravnosti, tzn. jednání ve shodě s etickým kodexem.⁷⁴

Sociální práce je především práce s člověkem. Umění zacházet a jednat s člověkem vyžaduje nejen znalost praktických metod, ale i přirozený takt a etický zájem, citlivost, upřímnost a lidskost vůbec, neboť jde o umění zacházet a jednat s člověkem, který je ve společnosti nějak znevýhodněn.⁷⁵ Podle Sokola se lidské jednání vyznačuje tím, že je něčím víc, než pouhou reakcí na nějaký podnět. Jednající člověk využívá své schopnosti nejdříve vyhodnotit situaci, zvážit možnosti a následně se pro některou z nich rozhodnout. Právě jednání je přípravou na něco, co teprve přijde, popř. cestou vedoucí k žádoucímu cíli, na rozdíl od reakce, která je odpovědí na něco, co tu právě teď bylo. Schopnost nacházet, sledovat a hodnotit cíle je jedním z významných rysů jednání člověka, kterému říkáme cílevědomost. Je to důležitý znak člověka, který se odlišuje od bezprostředního reagování. Jednání, které není ničím vyprovokované a jednající si ho dobře rozmyslel, je pokládané za svobodné, a to znamená, že původce za něj nese plnou odpovědnost. Jednání je svobodné právě a jen tehdy, pokud s sebou nese odpovědnost jednajícího, tzv. „já za to ručím.“⁷⁶

Každý člověk, tudíž i sociální pracovník se při svém jednání, při posuzování a hodnocení situace neobejde bez etického předběžného mínění čili předporozumění. Etické předporozumění se projevuje tím, že morálně hodnotíme své jednání i jednání druhých, tím, že mu připisujeme mravní hodnotu, hodnotíme jednání jako špatné nebo dobré. Když mravně hodnotíme lidské jednání, vždy předpokládáme, že jednající osoby poznávají rozdíl mezi dobrem a zlem, tzn., že každý člověk je schopen morálně usuzovat, že má svědomí. Při posuzování lidského jednání se předpokládá, že jednající se sám dobrovolně rozhodl, že bude jednat tímto způsobem. Od jednajícího se pak očekává dále i to, že dokáže odpovědět na otázku, proč jednal právě takto. Považujeme ho odpovědného za své jednání. Samotné jednání má téměř vždy i sociální aspekt, tzn., že

---

⁷³ Srov. ČAPEK, J. Dvojitý účel jednání. In *Filosofie jednání*, s. 79-80.

⁷⁴ Srov. ŠIMEK, V. *Základy etické orientace sociálního pracovníka*. Studijní text tve_3.

⁷⁵ Srov. NOVOTNÁ, V. SCHIMMERLINGOVÁ, V. *Sociální práce její vývoj a metodické postupy*, s. 27.

⁷⁶ Srov. SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*, s. 74-75.

se dotýká více osob než jen jednjícího a je třeba, aby se při jednání osoby navzájem uznávaly jako rovnocenné bytosti.⁷⁷ Z uvedeného lze vyvodit, že právě na základě svého etického předporozumění sociální pracovník posuzuje etickou hodnotu konkrétního jednání. Sociální pracovník je při výkonu své profese nejčastěji tím, kdo se podílí na eticky významném jednání a je pak hodnocen jako ten, který jednal eticky správně nebo nesprávně, z čehož pak lze dovozovat na jeho morální vinu nebo naopak na jeho morální ocenění.⁷⁸

2.6.3 Reflexe analyzovaného typu odpovědnosti

Etický kodex nijak blíže nespecifikuje, co je myšleno pod pojmem „jednání“ sociálního pracovníka. Podle zákona o sociálních službách sociální pracovník „*vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb.*“⁷⁹ Do pojmu „jednání“ kodex patrně slučuje všechny různé činnosti, které sociální pracovník při svém povolání může vykonávat. V rámci těchto činností musí sociální pracovník nějak „jednat“, např. tím, že dokáže zhodnotit situaci, je schopen komunikovat s klientem, navázat s ním vztah, klientovi poradit, dokáže klienta motivovat, umí dobře posoudit situaci, dokáže vybrat nejvhodnější metodu sociální práce, zvolit správný postup a zejména udělat rozhodnutí. Všechny tyto činnosti se mohou dotýkat jak klientů, tak kolegů, zaměstnavatelů a profesní organizace. Za tato „jednání“ nese sociální pracovník odpovědnost, přičemž odpovědnosti vůči klientům, kolegům, zaměstnavatelům i profesní organizaci se vůči sobě a s ohledem na zákonná ustanovení, kterými je sociální pracovník též vázán, mohou dostávat do vzájemného konfliktu. Za to, že je sociální pracovník schopen eticky jednat a zároveň úspěšně řešit konflikty odlišných koexistujících odpovědností, by se mu mělo dostávat uznání, protože jde často o nelehké situace, které vyžadují ze strany sociálního

---

⁷⁷ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 13-16.

⁷⁸ Srov. FISCHER, O., K pojetí etiky pro sociální práci. In FISCHER, O. MILFAIT, R. a kol. *Etika pro sociální práci*, s. 22-23.

⁷⁹ zákon o sociálních službách [online]. [cit. 2018-01-26].

pracovníka značnou míru jeho psychické odolnosti a zároveň schopnosti správně posoudit situaci. Bod 2.5.6. etického kodexu ovšem považuji za problematický z hlediska pochopení obsahu tohoto ustanovení z důvodu špatně stylizovaného souvětí. Při analýze samotného souvětí musí každý dospět k závěru, že je zde něco chybně, neboť tak, jak je souvětí napsáno, nedává smysl. Každému pak nezbyvá, než si souvětí vyložit nějak po svém. Ovšem jistotu správného pochopení tohoto bodu kodex nedává. Tvůrci kodexu měli patrně na mysli to, že při výkonu sociální práce musí sociální pracovník jednat zodpovědně jak vůči klientům, tak vůči kolegům, zaměstnavateli a profesní organizaci, přičemž je povinen dodržovat i řadu zákonných ustanovení vztahujících se k jeho práci. Odpovědnosti, které má sociální pracovník při výkonu své profese, např. vůči klientovi, vůči kolegům nebo vůči zaměstnavateli, mohou být mezi sebou ve vzájemném konfliktu, nebo se mohou dostat do konfliktu i se zákonnými ustanoveními. Sociální pracovník je pak v této souvislosti nucen řešit náročné situace a za to by se mu mělo dostávat zvláštního uznání. Etický kodex však vůbec nenaznačuje, jak má sociální pracovník v případě konfliktu odpovědností postupovat. Kodex pouze konstatuje, že takové situace mohou nastat. Fischer pro lepší názornost uvádí praktický příklad, kdy je sociální pracovník svědkem domácího násilí. Manžel klientky se vůči ní chová agresivně a klientku fyzicky napadne. Sociální pracovník nechá v souladu s ustanovením zákona manžela vykázat z bytu, aby nedošlo k dalšímu ohrožení jeho klientky a jejích dětí. Důsledkem tohoto postupu ale mohou být osobní výčitky sociálního pracovníka, že svým jednáním způsobil to, že děti budou nějaký čas bez otce a že je tím odpovědný za újmu, která tím dětem vznikne.⁸⁰ Na uvedeném názorném příkladu je vidět konflikt odpovědností, který musí sociální pracovník řešit i s ohledem na zákonná ustanovení. K tomu, aby sociální pracovník dokázal správně vyhodnotit, případně hierarchicky seřadit koexistující odpovědnosti, musí použít svědomí, které je primární instancí odpovědnosti, ale o kterém se kodex opět vůbec nezmiňuje. Právě prostřednictvím svědomí je sociální pracovník schopen určit, komu, kdy a jak dát při svém jednání přednost, jak správně seřadit dvě či více vzájemně konfliktních odpovědností.

Domnívám se, že bod 2.5.6. by měl být zrevidován i z hlediska jazykové skladby, neboť uvedené souvětí není zapsáno správně česky. Navrhuji proto správnější vyjádření: ***„Sociálnímu pracovníkovi náleží uznání za to, že je zodpovědný za své jednání vůči osobám, se kterými pracuje, vůči kolegům, zaměstnavatelům a profesní organizaci.***

---

⁸⁰ Srov. FISCHER, O., K pojetí etiky pro sociální práci. In FISCHER, O. MILFAIT, R. a kol. *Etika pro sociální práci*, s. 23-24.

Sociální pracovník musí zároveň dodržovat zákonná ustanovení, přičemž jednotlivé odpovědnosti se mohou mezi sebou a s ohledem na zákonná ustanovení dostávat do vzájemného konfliktu.“ Celý tento bod by pak bylo vhodnější umístit do části kodexu, která je zaměřena na etické problémové okruhy, neboť je tento bod zásadní právě v otázkách kolem odpovědností sociálního pracovníka. Dle mého názoru v tomto bodě nejde ani tak o pravidlo etického chování sociálního pracovníka ve vztahu ke společnosti, ale jde spíše o zdůraznění náročnosti a komplikovanosti výkonu sociální práce z hlediska odpovědnosti sociálního pracovníka.

2.6.4 Analýza odpovědnosti z hlediska relačnosti

Subjektem odpovědnosti je i v tomto typu odpovědnosti sociální pracovník, neboť ze znění jednoznačně vyplývá, že je odpovědný za své jednání. Předmětem odpovědnosti je jednání sociálního pracovníka. Objektem odpovědnosti a zároveň sekundární instancí odpovědnosti jsou osoby, se kterými sociální pracovník pracuje. Těmi mohou být zejména klienti, dále pak kolegové, zaměstnavatelé a další dotčené osoby. Jedná se o odpovědnost, ve které může jít o sedmi i osmimístný vztah, neboť jde o vztah mezi **sociálním pracovníkem** (subjekt odpovědnosti), jeho **jednáním** (předmět odpovědnosti), jeho **svědomím** (primární instance odpovědnosti), **klienty**, **kolegy**, **zaměstnavateli** (objekty odpovědnosti), **etickým kodexem** (nižší normativní standard) a **zákonem/zákony** (vyšší normativní standard/y).

2.7 Kolik pomoci a péče poskytnout, aby stimulovaly klienta ke změně postojů a k odpovědnému jednání a nevedly k jejich zneužití

V části kodexu věnované etickým problémovým okruhům je uveden etický problém: „*kolik pomoci a péče poskytnout, aby stimulovaly klienta ke změně postojů a k odpovědnému jednání a nevedly k jejich zneužití*“⁸¹

---

⁸¹ *Etický kodex* [online]. [cit. 2018-02-02].

2.7.1 Pohledem sociálního pracovníka

Jde o jeden ze základních etických problémů, se kterým se sociální pracovník při výkonu své práce setkává. Smyslem sociální práce je v tomto případě motivovat a stimulovat samotného klienta, aby se snažil o změnu svého přístupu k životu, aby se sám začal chovat odpovědně. Zároveň musí sociální pracovník dokázat určit hranici, kdy ještě pomoc poskytovat a kdy už ne, protože ze strany klienta již dochází ke zneužívání této pomoci. Jde o náročné zhodnocení situace, kdy klient žádá pomoc např. formou dávek, ale přitom se sám aktivně nijak nesnaží změnit svoji situaci. Sociální pracovník pak musí dokázat stanovit míru této pomoci. Klientovi je třeba pomoci, ale jen do té míry, aby si klient uvědomil, že hlavně on sám se musí snažit chovat a jednat tak, aby se změnil k lepšímu jeho životní podmínky.

2.7.2 Analýza odpovědnosti pomocí odborné literatury

Etický problém „*kolik poskytnout pomoci a péče, aby stimulovaly klienta ke změně postojů a k odpovědnému jednání a nevedly k jejich zneužití*“ je jedním z mnoha etických problémů, které mohou v rámci výkonu sociální práce v praxi vyvstat. Kodex tento problém řadí spolu s problémem, kdy vstupovat do života občana a jeho rodiny, kterým sociálním případům dát přednost a kdy přestat se sociální terapií a poskytováním služeb a dávek sociální pomoci, mezi základní etické problémy, se kterými se sociální pracovník ve své práci bude nejčastěji setkávat. Sociální pracovník může ve své praxi narazit na řadu dalších etických problémů. Za problém (z řeckého slova *problema*) je označována diskutabilní, složitá situace, která vyžaduje řešení. Rozhodování v takových situacích může být komplikované a těžké, ale existuje vždy alespoň jedno správné řešení, nebo jedna možnost správného řešení, na rozdíl od dilema. Jakékoliv rozhodnutí může přinést s sebou i pocit viny, lítost a výčitky svědomí, se kterými se ten, který se rozhoduje, musí vyrovnat.⁸² Nečasová připouští, že stejnou situaci mohou různí pracovníci pociťovat různě. Pro někoho může jít pouze o „technickou otázku“ dodržení určitých pravidel, pro někoho může jít o etický problém a pro dalšího již o etické dilema. Při řešení situace vždy bude záležet na osobnosti sociálního pracovníka, zejména na jeho osobních zkušenostech,

---

⁸² Srov. MÁTEL, A. Systematický postup řešení etických dilemat v sociální práci. In *Aplikovaná etika v sociální práci*, s. 110.

na tom, jakou má hierarchii hodnot a jak vnímá situaci. Podle Nečasové vznikají etické problémy v situaci, kdy je evidentní, jak by měl sociální pracovník rozhodnout, ale toto rozhodnutí se mu z nějakého důvodu příčí. Nečasová uvádí tři hlavní oblasti, ve kterých často dochází k etickým problémům. Jde o oblast týkající se práv a kvality života jednotlivců, oblast týkající se obecného blaha a oblast týkající se nerovnoprávnosti a strukturálního útlaku. V první oblasti jde např. o problém, jak zajistit klientovi spokojený život při jeho právu na sebeurčení, v druhé oblasti se jedná např. o konflikt potřeb a zájmů klienta s odpovědností sociálního pracovníka vůči zaměstnavateli a třetí oblast je o povinnosti čelit útlaku a zároveň se v tomto směru snažit o změny v politice zaměstnavatele a společnosti. V mnoha případech pak dochází k problémům ve všech třech rovínách najednou.⁸³ Na rozhodování sociálního pracovníka bude mít vliv také to, zda se jedná o začínajícího nebo zkušeného sociálního pracovníka. Vzhledem k tomu, že sociální práce je práce komplexní a zároveň často rozporuplná, může být začínající sociální pracovník při rozhodování nejistý, ovlivněný nekritickým idealismem a nedostatkem zkušeností. Naproti tomu zkušený sociální pracovník, který se již s podobnými situacemi setkal, má vytvořený názor na řešení problému, ale hrozí u něj riziko rutinizace.⁸⁴ Jaké zvolí v konkrétní situaci sociální pracovník řešení ovlivňují zejména hodnoty uznávané profesí a jeho vlastní hodnotový žebříček. Hodnoty sociální práce vycházejí z morálky a jsou to jakési normativní standardy, které mají vliv na rozhodnutí sociálního pracovníka. Hodnoty v sociální práci určují povahu sociální práce a ovlivňují metodu práce, kterou sociální pracovník použije. Literatura pojednávající o etice sociální práce již od konce padesátých let 20. století uvádí nejčastější hodnoty sociální práce, které mají podle Nečasové stále svoji platnost. Jedná se o sedm principů, které se i v dnešní době uznávají jakožto etické principy sociální práce. Jde o uznání osobní jedinečné kvality každého jednotlivce, uznání potřeby klienta vyjádřit své vlastní pocity, vcítění se do pocitů klienta a jeho situace, dokázat vnímat klienta takového jaký je, nemoralizovat, respektovat klientovo právo na vlastní svobodné rozhodnutí a zachovávat diskrétnost.⁸⁵

---

⁸³ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*, s. 6-7.

⁸⁴ Srov. Tamtéž, s. 91.

⁸⁵ Srov. Tamtéž, s. 39-45.

2.7.3 Reflexe analyzovaného typu odpovědnosti

Sousloví „odpovědné jednání“ je v kodexu obsahem etického problému, který pojednává o tom, kolik pomoci a péče poskytnout, aby stimulovaly klienta ke změně jeho postojů a k odpovědnému jednání. Nejde zde o odpovědné jednání vztažené k sociálnímu pracovníkovi, ale o problém sociálního pracovníka určit vhodnou míru pomoci pro dosažení odpovědného jednání ze strany klienta. Nicméně jak vyplývá z předcházející podkapitoly, při řešení tohoto etického problému bude mít stejně svoji osobní odpovědnost i sociální pracovník vůči klientovi, neboť sociální pracovník bude muset etický problém rozpoznat a určit, kdy klientovi péči a pomoc ještě poskytnout a kdy už ne. Hora v této souvislosti uvádí, že u cílové skupiny nezaměstnaných je vhodné využít tzv. aktivační přístup (přístup, v němž sociální pracovník usiluje o zvýšení intenzity činnosti klienta). Aktivita klienta spojená s prokazováním hledání zaměstnání, spolu s vhodně zvoleným přístupem ke klientovi a přiměřenou mírou poskytované pomoci formou sociálních dávek vede ke zvýšení odpovědného jednání klienta.⁸⁶

Kodex sám ale blíže nespecifikuje, co je odpovědné jednání, čím se vyznačuje nebo jak se projevuje. Kodex rovněž sociálnímu pracovníkovi nedává návod, jak se k etickému problému „kolik péče a pomoci poskytnout“ stavět a jakým způsobem ho řešit, pouze ve své závěrečné části nazvané *Postupy při řešení etických problémů* uvádí, že sociální pracovník má mít možnost o problémech diskutovat a analyzovat je ve spolupráci s kolegy a dalšími odborníky, event. i za účasti stran, kterých se dotýkají. Kodex dále deklaruje, že závažné etické problémy budou probírány a řešeny ve skupinách pracovníků Společnosti sociálních pracovníků ČR (dále jen „Společnost“) a že je úkolem Společnosti pomáhat jednotlivým sociálním pracovníkům analyzovat a pomáhat řešit jednotlivé problémy.⁸⁷

Z uvedeného vyplývá, že kodex ve své podstatě postupy pro řešení etických problémů neposkytuje, pouze konstatuje, že sociální pracovník má možnost se s etickým problémem obrátit na Společnost, jejímž úkolem je pomoci sociálnímu pracovníkovi problém zanalyzovat a řešit.

---

⁸⁶ Srov. HORA, O. Aktivační přístup. In MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*, s. 101.

⁸⁷ Srov. *Etický kodex* [online]. [cit. 2018-02-05].

2.7.4 Analýza odpovědnosti z hlediska relačnosti

S ohledem na to, že se jedná o etický problém, který bude řešit sociální pracovník, je subjektem odpovědnosti sám sociální pracovník. Sociální pracovník bude muset určit, kdy ještě klientovi pomoci a kdy už ne, bude tedy odpovědný za rozhodnutí, kterým se stanoví hranice pomoci. Předmětem odpovědnosti je rozhodnutí sociálního pracovníka o množství poskytované pomoci, které ale sociální pracovník nedokáže učinit, aniž by zapojil své svědomí, jakožto primární instanci odpovědnosti. Objektem odpovědnosti je v tomto případě klient, protože vůči němu má sociální pracovník odpovědnost. K odpovědnosti sociálního pracovníka v tomto případě zavazuje etický kodex, který je nižším normativním standardem odpovědnosti. Jedná se o pětímístnou odpovědnost, která je založena na vztahu mezi **sociálním pracovníkem** (subjekt odpovědnosti), jeho **jednáním** (předmět odpovědnosti), jeho **svědomím** (primární instance), **klientem** (objekt odpovědnosti a zároveň sekundární instance odpovědnosti) a **etickým kodexem** (normativní standard).

3. Svědomí

Jak jsem již uvedl v úvodní části diplomové práce, pojem svědomí se v celém etickém kodexu vůbec nenachází. Než budu odpovídat na otázku, zda sociální pracovník svědomí při výkonu své profese ve spojitosti s jeho odpovědností podle etického kodexu potřebuje a jakou zde hraje roli, rád bych nejprve uvedl, jak je na svědomí pohlíženo různými přístupy a ve stručnosti osvětlil několik důležitých pojmů z této oblasti. K tomu, aby sociální pracovník mohl úspěšně a odpovědně vykonávat svoji práci, potřebuje mít teoretické znalosti o svědomí, potřebuje vědět a pochopit, jak svědomí funguje a jaké jsou jeho možnosti.⁸⁸

Z etymologického hlediska český výraz svědomí vystihuje nejvíce to, co člověk koná „s vědomím“, podobně je tomu tak i v latině, kde podstatné jméno conscientia vzniklo spojením slov con (s) a scire (vědět), popř. scientia (vědění). Je tím sice upozorněno na jeho racionální podstatu, přesto se slovo svědomí užívá v nejrůznějších souvislostech, ve kterých lze zaznamenat rozmanité přístupy.⁸⁹

3.1 Svědomí pohledem různých přístupů

V této kapitole velmi stručně popíši, jak je na svědomí nahlíženo a jak je o něm pojednáváno z pohledu filozofie, teologie, psychologie a sociologie.

3.1.1 Svědomí pohledem filozofie

Podle filozofie je svědomím v širším slova smyslu reakce individua na etické principy a normy jednání ve společenské skupině, jehož je součástí, v užším slova smyslu svědomí znamená přesvědčení, které je založeno na přijetí morálních norem. Ty jsou pak pro člověka ukazatelem pro posuzování vlastního chování. Svědomí se sestává z poznávacích procesů, kterými se poznává význam norem, dále z hodnotících momentů, které mají způsobilost posoudit vlastní jednání a z emocionálních komponentů, kterými jsou zejména lítost, vina nebo snaha o nápravu či odpuštění. Filozofie se v souvislosti se svědomím také zabývá otázkou, zda je možné, aby člověk jednal proti svému svědomí

---

⁸⁸ Srov. ŠIMEK, V. *Způsob morální argumentace v sociální práci IV*. Studijní text tve_7.

⁸⁹ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 31.

a zároveň zda je k tomu možné někoho přinutit. Posouzení toho však závisí na historické, kulturní a sociální podmíněnosti svědomí, protože prvky svědomí, kterými je např. vina, stud nebo lítost se socializačními procesy rozvíjejí.⁹⁰

Chápání svědomí se v průběhu dějin různě vyvíjelo. Např. v období starověku Sókrates popisuje svědomí jako jakýsi vnitřní hlas počínající od dětství, který kdykoli se ozve, odvrací ho od toho, aby nedělal to, co právě hodlá dělat, avšak nikdy k ničemu nepobízí. Tento vnitřní hlas nazýval „daimonion“⁹¹ Aristoteles, který na sokratovsko-platonskou tradici navazuje, pojem svědomí ještě nepoužívá. Podle Aristotela jde o rozumové poznání, praktický rozum, prostřednictvím kterého člověk pozná, zda jednání, které vykonal, koná nebo zamýšlí konat, je mravně dobré nebo zlé. Mravní úsudky a závěry pak činí právě praktický rozum.⁹² Představitelem novověkého pojetí svědomí je např. Imanuel Kant, který byl toho názoru, že svědomí je vrozené a jeho úloha spočívá ve zjišťování toho, zda čin je mravný či nikoliv. Za svědomí považoval něco velkého, co povznáší lidi nad sebe samé.⁹³ Z pohledu současné filosofické antropologie se do popředí v souvislosti se svědomím dostává samotná odpovědnost člověka, kdy lidské být znamená být odpovědným, přičemž svědomí je chápáno jako funkce celé osobnosti. Spaemann pak svědomí definuje jako „*náš vlastní požadavek na sebe samé*“⁹⁴

3.1.2 Svědomí pohledem teologie

S prvním teologickým výkladem souvislosti mezi mravní pravdou a svědomím se setkáváme u Augustina, který pojem svědomí používá, ale tento pojem podrobně nezkoumá a nespecifikuje. Správnost jednání je podle něj určována věčným zákonem, věčnou pravdou, která osvěcuje jeho rozum. Rozum rozlišuje na nižší a vyšší, přičemž nižší rozum řídí jednání vnějšího člověka, vyšší rozum nahlíží věčné pravdy a převyšuje nižší rozum. Neznaменá to ale, že by člověk disponoval dvěma různými rozumy, jde o rozlišení v rámci jednoho rozumu.⁹⁵ Augustin tak spojuje biblické pojetí svědomí s přesvědčením, že v lidském duchu se nachází hluboká touha po poznání pravdy, která

---

⁹⁰ Srov. HORYNA, B. ed. *Filosofický slovník*, s. 388-389.

⁹¹ Srov. STÖRIG, H., J. *Malé dějiny filozofie*, s. 115.

⁹² Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*, s. 283.

⁹³ Srov. KANT, I. *Kritika praktického rozumu*, s. 256.

⁹⁴ SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 64.

⁹⁵ Srov. ŠTĚPINOVÁ, M. V. Úvodní studie. In AKVINSKÝ, T. *Otázky o svědomí*, s. 10-12

se upokojí teprve ve společenství s Bohem. Augustinův výklad svědomí se odrazil v běžné mluvě jako „Boží hlas“ nebo „vnitřní hlas“ v člověku.

Naproti tomu u Tomáše Akvinského lze svědomí charakterizovat jako jakousi přirozenou vlohou nebo jako vrozenou schopnost mravního usuzování. Svědomí jako vědomí o vlastním konání označuje jako samostatný úkon praktického rozumu, který probíhá za součinnosti tří habitů, tří kvalit rozumu. Syndereze = vrozená kvalita rozumu, sapientia (moudrost) = získaná kvalita vyššího rozumu a scientia (vědění) = získaná kvalita nižšího rozumu. Rozum v moudrosti přenáší svůj praktický soud na vůli a pobízí ji k provedení vnějším konáním, ve svědomí se obrací ke svým budoucím nebo minulým jednáním a zkoumá je, zda jsou v souladu se základním pravidlem rozumné moudrosti konat dobro a nekonat zlo. Svědomí se tak projevuje jako vnitřní dimenze praktického rozumu, která podrobuje jednotlivé akty jednání svému soudu. V případě jednání již vykonaného vystupuje svědomí jako schvalující nebo odsuzující výrok, u budoucího jednání jde o formu poradního nebo odmítavého soudu. Obě funkce svědomí, které Akvinský rozlišuje, a to podněcování nebo odrazování, či schvalování nebo žalování předpokládají, že člověk ví o svém vlastním jednání.⁹⁶ Je zajímavé, že ačkoliv je Akvinský považován za toho, kdo zpracoval pojem „conscientia“ ve smyslu svědomí, on sám tomuto pojmu nedával zvláštní význam a ani se nepokoušel ho zavést. Ve svých pojednáních dokazuje, že to, co ostatní označují za svědomí, není žádná specifická mohutnost, ani habitus, ale pouze specifický úkon praktického rozumu. Akvinský se svým rozbořem spíše zapojuje i do současných diskuzí o tom, jakými schopnostmi je člověk vybaven, aby mohl správně jednat.⁹⁷

3.1.3 Svědomí pohledem psychologie a sociologie

Přístupy ke svědomí se z pohledu psychologie a sociologie často prolínají až někdy i splývají. V psychologii je svědomí často vnímáno jako vnitřní osvojení norem, se kterými se člověk identifikuje. Podle Freuda se svědomí vyvíjí v návaznosti na vrstvy osobnosti. Jedná se o psychický proces ve dvou fázích, kdy v první fázi se jedná zejména o respektování příkazů rodičů ve vztahu k pudovým potřebám dítěte, ve druhé fázi, která

---

⁹⁶ Srov. SCHOCKENHOFF, E. Podstata a funkce svědomí. *Teologické texty* [online]. © 2004 - 2014. 2004, č. 4 [cit. 2018-02-02]. Dostupné na WWW: <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-4/Podstata-a-funkce-svedomi.html>>.

⁹⁷ Srov. ŠTĚPINOVÁ, M. V. Úvodní studie. In AKVINSKÝ, T. *Otázky o svědomí*, s. 59.

nastává kolem šestého roku, je pak svědomí vytvářeno v souvislosti s tzv. oidipovským a Elektriálním komplexem a promítá se do sféry Nad já (superego), které je třeba v dalším vývoji buď překonat nebo se ztotožnit s dimenzí Já (ego). Podstata tohoto pojetí spočívá v tom, že svědomí je chápáno jako vyvíjející se fenomén. Podle Junga je svědomí zakotveno hluboko v duši. Jeho vlastní jádro tvoří tzv. archetypy. Archetypické představy jsou jakési zhuštěné symboly, které si člověk přináší na svět a v případě morální kolize se pak vynořují jako pohnutky k příslušnému jednání. Z uvedeného vyplývá, že svědomí je zde vnímáno jako cosi vrozeného.⁹⁸

Podle sociologického přístupu je obsah svědomí odvislý od sociokulturních vlivů, které jsou často velmi rozdílné, neboť to, co je v jedné kultuře vnímáno jako dobré, může být v jiné kultuře vnímáno jako špatné. Svědomí ale nezačíná od nuly, v obsahu svědomí každého člověka je zároveň i cosi původního, co je nezávislé na vnějším působení a je obsaženo v člověku již předem.⁹⁹

3.2 Druhy svědomí

Svědomí je možné rozlišit podle toho, zda již došlo k jednání či nikoliv, na svědomí předcházející (prospektivní), neboli svědomí před činem, nebo na svědomí následné (retrospektivní), čili svědomí po činu. Předcházející svědomí se týká úkonů, o kterých uvažujeme, že uděláme, které plánujeme a představujeme si je. Pouze předcházející svědomí morálně zavazuje tím, že určuje mravní hodnotu jednání, a je možno ho rozdělit na svědomí, které může v principu něco přikazovat, dovolovat nebo zakazovat. Svědomí následné přichází po vykonaném činu a hodnotí, zda to, co bylo vykonáno, bylo správné či nesprávné. Následné svědomí se dělí na špatné či dobré. Následné svědomí konfrontuje jednajícího s mravní kvalitou činu, mravně ho ospravedlňuje nebo obviňuje, má však i význam preventivní, neboť jako špatné svědomí nabádá k polepšení, vyhodnocuje uskutečněné jednání a může fungovat jako nástroj morální zkušenosti a morální sebevýchovy tak, aby k pochybení v budoucnu nedošlo. Často poukazuje i na závažnost následků jednání.¹⁰⁰

Svědomí se může dále dělit na svědomí laxní (pružné, volné, široké) a svědomí rigidní (úzké, skrupulózní). Laxní svědomí vykazuje nedostatek mravní citlivosti

---

⁹⁸ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 33.

⁹⁹ Srov. Tamtéž, s. 33-34.

¹⁰⁰ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 101.

a snadno omlouvá i činy obecně považované za špatné. Příčinu tohoto jevu lze většinou hledat v působení vnějších vlivů, např. v pochybení při výchově. Opačným příkladem je svědomí rigidní (úzké, skrupulózní). Člověk s takovým svědomím je na sebe až příliš přísný a náročný, je nejistý a nerozhodný, má strach z odpovědnosti a často vidí špatnost nebo povinnost i tam kde není.

Podle dalšího hlediska je možné svědomí rozdělit na svědomí správné a svědomí mylné, jinak řečeno bludné. Otázka, zda se svědomí může mýlit, je kladena už od dob Platóna. O tom, že svědomí se může mýlit, pojednal již Akvinský, který považuje svědomí za aplikaci vědění na určitý úkon. A právě v průběhu aplikace může dojít k chybě tím, že vědění, které je aplikováno obsahuje omyl, nebo tím, že aplikace neprobíhá správně.¹⁰¹ Podle Anzenbachera se z přísně morálního hlediska svědomí mýlit nemůže, protože je výlučným měřítkem mravnosti. Pokud by se připustila existence mravně mylného svědomí, vedlo by to k zániku samotné morality. Z jiného, ne morálního hlediska je však uvažování o bludném svědomí možné. Záleží vždy na sociálním kontextu. Lidé v určité světonázorové oblasti respektují jiné obecně uznávané standardy toho, co je správné, jsou to stoupenci jiných norem. Z hlediska těch, kteří zastávají převážně uznávané standardy, je pak jejich jednání posuzováno jako chybné, a svědomí mylné.¹⁰² Nicméně i bludné svědomí nepřestává být primární instancí odpovědnosti, a jako takové funguje morálně jako instance, která zavazuje, proto tomu, kdo jedná podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, nemůže být upřena moralita ani v případě bludného svědomí.¹⁰³

3.3 Svědomí a jeho vztah k odpovědnosti uvedené v etickém kodexu

Z předcházejícího textu vyplývá, že se těžko hledá jednoduchá univerzální odpověď na otázku, co je svědomí. Domnívám se, že pro účely této práce ale není ve své podstatě rozhodující, jestli někdo považuje svědomí za „hlas boží“, „centrum duše“, „vnitřní hlas“, „přirozenou vlohu“ nebo za „úkon praktického rozumu“, se kterým se já osobně nejvíce ztotožňuji. Podstatné je, že tento fenomén existuje, všichni to víme nebo aspoň tušíme a chápeme, že svědomí je jakási schopnost člověka říkat mu, co je dobré a co zlé a jaké jsou jeho mravní povinnosti. Svědomí nás tak může vést k dobrým rozhodnutím a varovat

---

¹⁰¹ Srov. AKVINSKÝ, T. *Otázky o svědomí*, s. 199.

¹⁰² Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*, s. 98-99.

¹⁰³ Srov. Tamtéž, s. 99.

před těmi špatnými. Řídit se svým svědomím znamená konat to, co člověk považuje za objektivní dobro, proto platí, že skutečně dobré je jen to, co je subjektivně ale i objektivně správné.¹⁰⁴

Pro sociálního pracovníka je svědomí důležitým ukazatelem kvality jeho práce. Je potřeba, aby sociální pracovník disponoval dobře zformovaným a zdravým svědomím, protože zdravé svědomí slouží jako výzva k pozornosti, aby člověk dokázal postřehnout, zda je jeho jednání mravné. Pokud by sociálního pracovníka ovlivňovalo svědomí skrupulózní, mohlo by být zdrojem nejrůznějších frustrací, popř. i syndromu vyhoření.¹⁰⁵

Pro účely této práce následně uvažuji a počítám se zdravým a dobře zformovaným svědomím, které netrpí žádnou formou nemoci.

3.3.1 Svědomí a jeho vztah k profesionální odpovědnosti

Z provedené analýzy a reflexe tohoto typu odpovědnosti v kapitole 2.1 vyplynulo, že sociální pracovník je zodpovědný za to, že upřednostní svoji profesionální odpovědnost před svými soukromými zájmy. Subjektem odpovědnosti je tedy sociální pracovník. V případě tohoto typu odpovědnosti lze jednoduše určit i normativní standard, který tuto odpovědnost sociálnímu pracovníkovi ukládá, a tím je v tomto případě etický kodex. Problém ovšem nastává v momentě, kdy má sociální pracovník rozpoznat, za co je odpovědný a vůči komu, protože etický kodex nijak nevysvětluje, co je profesionální odpovědnost, co konkrétně znamená dávat přednost profesionální odpovědnosti před soukromými zájmy a jak by takové jednání mělo vypadat. Sociální pracovník má jistě o profesionální odpovědnosti nějaké představy a zhruba asi ví, co tento pojem znamená. Myslím si ale, že při řešení konkrétních situací v praxi a při bližším zamyšlení, musí sociální pracovník dojít k otázkám: „Co je kritériem profesionálnosti a jak se mám zachovat, abych svoji profesionální odpovědnost upřednostnil? Za co konkrétně vlastně mám odpovědnost? A před kým ji mám, komu se budu odpovídat v případě, že nedostatečně upřednostním svoji profesionální odpovědnost? Klientovi, kolegům, zaměstnavateli?“ Na tyto otázky kodex odpověď nedává. Sociální pracovník bude muset zapojit svůj praktický rozum, tedy své svědomí, aby dokázal určit, co je v tomto případě předmětem odpovědnosti, tzn. za co přesně odpovídá a aby si ujasnil vůči komu má

---

¹⁰⁴ Srov. SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*, s. 70.

¹⁰⁵ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 37.

odpovědnost. Domnívám se, že se ale právě v tomto typu odpovědnosti jedná o neurčitou a neohrazenou odpovědnost, která může sociálnímu pracovníkovi při sebereflexi činit velké problémy. Protože pokud odpovědnost není jasně vymezená, není v silách sociálního pracovníka s určitostí rozpoznat, kam až jeho odpovědnost sahá. V takovém případě by odpovědnost mohla přesahovat psychické i fyzické možnosti sociálního pracovníka. A právě zde bude svědomí sociálního pracovníka hrát zásadní roli, protože prostřednictvím svého svědomí si bude sociální pracovník určovat hranice své odpovědnosti a objekty odpovědnosti.

3.3.2 Svědomí a jeho vztah k podpoře klientova vědomí vlastní odpovědnosti

Podporovat klienta k vědomí vlastní odpovědnosti je jedním z pravidel, které kodex sociálnímu pracovníkovi stanovuje. Sociální pracovník je v tomto případě zodpovědný za to, jak bude s klientem jednat, jak mu bude pomáhat, aby se klient sám učil uvědomovat si a přebírat svoji odpovědnost za svá rozhodnutí a jednání. Kodex ale nijak blíže nespecifikuje, co konkrétně má sociální pracovník dělat, co je předmětem odpovědnosti, aby uvědomění vlastní odpovědnosti v klientovi podpořil. Klíčovou úlohu v tomto případě sehraje právě svědomí sociálního pracovníka, jakožto primární instance odpovědnosti, prostřednictvím kterého získá sociální pracovník konkrétní pokyn, jak by měl jednat, aby vědomí vlastní odpovědnosti v klientovi podpořil. Právě prostřednictvím svědomí bude sociální pracovník rozmýšlet, jak má v konkrétní situaci rozhodnout, jak se má k situaci postavit a jaké zvolit řešení, tedy co je předmětem odpovědnosti, aby podpořil v klientovi vědomí jeho vlastní odpovědnosti, které povede k tomu, že klient postupně převezme odpovědnost za svoji nepříznivou situaci a bude sám mít snahu ji řešit.

3.3.3 Svědomí a jeho vztah k odpovědnému plnění povinností sociálního pracovníka

Plnit odpovědně povinnosti ve vztahu k zaměstnavateli je dalším z pravidel etického chování sociálního pracovníka zaznamenaných v kodexu. Provedenou analýzou a reflexí v kapitole 2.3 jsem dospěl k závěru, že jenom na základě kodexu sociální pracovník nerozpozná, co je odpovědné plnění povinností. Po přečtení kodexu je sociální pracovník seznámen pouze s tím, že má odpovědně plnit své povinnosti. Ale co to znamená?

V kodexu není blíže specifikován předmět odpovědnosti, tzn. jaké je jednání nebo jeho následky, o kterém se dá říci, že splňuje znaky odpovědného plnění povinností. Zde opět svoji významnou roli sehraje svědomí, jakožto primární instance odpovědnosti, které sociálního pracovníka bude ovlivňovat v pohledu na to, co je zodpovědné plnění povinností vůči zaměstnavateli. Prostřednictvím svědomí bude sociální pracovník posuzovat, zda své povinnosti plní dostatečně odpovědně, nebo zda by povinnosti nemohl plnit lépe. Situaci sociálnímu pracovníkovi v této oblasti mohou ulehčit širší normativní standardy, kterými jsou některé zákony či jiné právní předpisy, které pracovní povinnosti stanovují s vyšší určitostí. Pokud bude sociální pracovník dodržovat pracovní povinnosti stanovené právními předpisy, nebude ho v této oblasti při sebereflexi jeho svědomí pravděpodobně "kárát". Při zpracování kapitoly 2.3 jsem ale došel k závěru, že dobrý sociální pracovník se vyznačuje mimo jiné tím, že dokáže plnit i povinnosti, které mu žádný právní předpis neukládá, tzv. nepsané mravní povinnosti. Právě v takových situacích bude opět svědomí na pracovníka působit v tom smyslu, aby si vůbec uvědomil, že takové povinnosti existují. Sociální pracovník si právě prostřednictvím svého svědomí dokáže uvědomit, že plnění nepsaných povinností, které mu sice žádný právní předpis neukládá a přesto existují, může sehrát významnou roli v rámci výkonu jeho práce a ovlivnit její kvalitu.

3.3.4 Svědomí a jeho vztah k odpovědnosti za eticky podložená rozhodnutí

Sociální pracovník je zodpovědný za to, že jeho rozhodnutí budou eticky podložená. Z analýzy a reflexe provedené v bodě 2.4 této práce pro mě vyplynulo, že činit eticky podložená rozhodnutí patří mezi nejnáročnější, ale zároveň mezi nejzásadnější odpovědnosti, které kodex sociálnímu pracovníkovi ukládá, protože činit eticky podložené rozhodnutí patří k nejtěžším úkolům sociálního pracovníka. Eticky podložené rozhodnutí je takové rozhodnutí, které sociální pracovník dokáže zdůvodnit na základě nějakého etického přístupu a s ohledem na úsudek vlastního svědomí. Sociální pracovník tak v praxi musí prostřednictvím svého svědomí zvažovat, které rozhodnutí bude v konkrétní situaci eticky podložené a nejsprávnější. Odpovědnost za eticky podložená rozhodnutí kodex zařadil do pravidel etického chování sociálního pracovníka ve vztahu ke kolegům. Sociální pracovník si ale musí položit otázku: „Vůči klientům má rozhodnutí tedy nemusí být eticky podložená?“ Úsudek praktického rozumu zde sehraje zásadní roli, protože díky němu každý sociální pracovník musí dojít k závěru, že v sociální práci nemá

odpovědnost za eticky podložená rozhodnutí pouze vůči kolegům, ale že jeho rozhodnutí se budou vztahovat zejména na klienty sociálních služeb ale i na další osoby, např. na jeho přímé nadřízené, zaměstnavatele atd., kterých se jeho rozhodnutí budou též dotýkat. Sociální pracovník tak musí prostřednictvím svého svědomí dospět k závěru, že nemůže svá eticky podložená rozhodnutí omezit pouze vůči kolegům. K eticky podloženému rozhodnutí pak dojde sociální pracovník právě prostřednictvím svého svědomí, které je primární instancí odpovědnosti. Sociální pracovník musí morálně usuzovat i z toho důvodu, aby se nerozhodoval jen slepě podle norem. Některá rozhodnutí učiněná v souladu s právními předpisy sice mohou být správná, ale v praxi jistě nastanou i situace, kdy sociálnímu pracovníkovi nepomůže pouze odvolání se na nějaký zákon, nařízení či vyhlášku, ale bude se muset rozhodnout třeba jinak, právě s ohledem na úsudek svého svědomí.

3.3.5 Svědomí a jeho vztah k odpovědnosti za celoživotní vzdělávání

Etický kodex ukládá sociálnímu pracovníkovi odpovědnost za své celoživotní vzdělávání, které je podle kodexu základem pro udržení stanovené úrovně odborné práce a schopnosti řešit etické problémy.¹⁰⁶ Jde o jedinou odpovědnost podle etického kodexu, kterou kodex zároveň odůvodňuje. S tímto odůvodněním se s největší pravděpodobností každý sociální pracovník ztotožní, protože každý si uvědomuje, že i metody a způsoby sociální práce se vyvíjí, a proto je třeba si osvojovat nové poznatky, které mohou mít vliv na lepší kvalitu práce sociálního pracovníka. Z provedené analýzy v kapitole 2.5 vyplynulo, že celoživotním vzděláváním kodex myslí další profesní vzdělávání, které zahrnuje všechny formy vzdělávání v průběhu aktivního pracovního života po skončení odborného vzdělávání ve školském systému.¹⁰⁷ Jedná se tedy o ne úplně přesně použitou terminologii, která by ale v praktickém chápání neměla hrát roli. Profesní vzdělávání probíhá většinou formou školení, kurzů, seminářů nebo konferencí. Může tedy svědomí sociálního pracovníka vůbec nějak ovlivňovat tuto jeho odpovědnost? Jistě může, a to např. tehdy, pokud sociální pracovník cítí, že se v některé oblasti své práce úplně dobře neorientuje, nebo si není jistý svým názorem na problematiku, pak by měl sám, právě na základě svého svědomí iniciovat možnost svého dalšího profesního vzdělávání.

---

¹⁰⁶ Srov. *Etický kodex* [online]. [cit. 2018-02-20].

¹⁰⁷ Srov. VAŠUTOVÁ, M. Celoživotní vzdělávání sociálních pracovníků. In *Sborník prací filozofické fakulty Ostravské univerzity*, s. 122.

Odpovědnost sociálního pracovníka za jeho vzdělávání je v kodexu podřazena do pravidel etického chování ve vztahu k povolání a odbornosti. Mít odpovědnost vůči povolání ve své podstatě ale nelze. Sociální pracovník by pak mohl dospět k překvapivému závěru, že zde vlastně žádnou odpovědnost nemá. Ale úsudkem svého praktického rozumu musí dojít k tomu, že i zde jsou instance odpovědnosti. Těmi jsou zejména klienti, kvůli kterým se vzdělává, aby svoji práci vykonával co možná nejlépe a pak také zaměstnavatelé, kteří vzdělávání sociálního pracovníka finančně zajišťují a mají zájem na tom, aby sociální práce byla vykonávána co nejkvalitněji.

3.3.6 Svědomí a jeho vztah k odpovědnostem, které mohou být ve vzájemném konfliktu a v konfliktu vůči zákonným ustanovením

Analýza a reflexe, kterou jsem k této odpovědnosti provedl v bodě 2.6, mi ukázala, že se ani tak nejedná o stanovení odpovědnosti sociálnímu pracovníkovi, ale spíše o konstatování, že sociální práce je náročná disciplína, za jejíž zvládnání se má dostávat sociálnímu pracovníkovi náležitého uznání. Náročnost je podle tohoto bodu spatřována především v tom, že sociální pracovník při výkonu své profese musí řešit možné konflikty svých koexistujících odpovědností. Tyto odpovědnosti mezi sebou mohou být ve vzájemném konfliktu, nebo se mohou dostávat do konfliktu i se zákonnými ustanoveními. Z prostudované literatury vyplynulo, že konflikty koexistujících odpovědností sociálního pracovníka jsou v praxi poměrně častým jevem, ale řešení těchto situací patří mezi nejnáročnější úkoly sociálního pracovníka. Sociální pracovník má např. odpovědnost vůči klientovi, ale tato odpovědnost se může dostat do konfliktu s odpovědností vůči zaměstnavateli. Sociální pracovník má odpovědnost vůči klientovi, ale tato odpovědnost je v konfliktu s odpovědností, která vyplývá ze zákonného ustanovení. Často se v této souvislosti uvádí příklad práva klienta na důvěrnost jeho sdělení, které ale může navodit sociálnímu pracovníkovi oznamovací povinnost, kterou mu ukládá trestní zákoník. Sociální pracovník se musí při konfliktu jednotlivých odpovědností v konkrétní situaci rozhodnout, které odpovědnosti dát přednost, tzn., že musí prostřednictvím úsudku svého praktického rozumu hierarchicky seřadit koexistující odpovědnosti nebo určit, která ze dvou odpovědností má větší morální důležitost. Význam svědomí je v této fázi zcela nezastupitelný, protože etický kodex sociálnímu pracovníkovi při řešení koexistujících odpovědností nepomůže.

3.3.7 Svědomí a jeho vztah k odpovědnosti za stimulaci klienta ke změně postojů a odpovědnému jednání

Kodex v části, která pojednává o etických problémech, hovoří o odpovědném jednání klienta. Jde o základní etický problém, kolik péče a pomoci poskytnout, aby nevedly ke zneužití, ale aby stimulovaly klienta ke změně postojů a k odpovědnému jednání. Podle Navrátila je sociální práce i uměním, ve kterém jde o schopnost pomáhat lidem tak, aby sami neztratili schopnost si pomáhat vlastními silami, aby se na pomoci nestali závislí.¹⁰⁸ To, co Navrátil nazývá uměním, je právě zde předmětem odpovědnosti sociálního pracovníka. Z analýzy a reflexe provedené v bodě 2.7 vyplynulo, že odpovědnost sociálního pracovníka zde spočívá v tom, že dokáže určit hranici, kdy je účelné péči a pomoc klientovi poskytovat a kdy už by péče a pomoci bylo příliš, protože klient by mohl dospět k závěru, že on sám se nemusí snažit o změnu své situace. Určovat tuto hranici bude sociální pracovník právě prostřednictvím svého svědomí, protože hranice „účelné pomoci“ není stanovena žádnými tabulkami. Každý případ je vždy třeba hodnotit individuálně ve všech svých souvislostech. Vždy půjde o náročné etické rozhodování, při kterém si sociální pracovník bude klást řadu otázek v souvislosti s tím, zda míra poskytnuté pomoci je naplněna dostatečně nebo naopak přespříliš. Odpovědi na tyto otázky mu bude poskytovat jeho zdravý rozum, jeho svědomí. Ve výsledku se pak podle svého „nejlepšího vědomí a svědomí“ bude muset rozhodnout, kdy v pomoci pokračovat a kdy pomoc již ukončit.

---

¹⁰⁸ Srov. NAVRÁTIL, P. Vybrané teorie sociální práce. In MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*, s. 192.

ZÁVĚR

Mým cílem při zpracování této diplomové práce bylo zmapovat, analyzovat a kriticky reflektovat pojetí morální odpovědnosti a pojetí svědomí tak, jak jsou zaznamenány v Etickém kodexu sociálních pracovníků České republiky s ohledem na osobu sociálního pracovníka a zjistit, jaký má význam morální odpovědnost a svědomí v kodexu sociálního pracovníka a jakou tyto pojmy hrají roli v rámci výkonu jeho povolání.

Etický kodex by měl pro každého sociálního pracovníka představovat jeden ze základních nástrojů používaných při aplikaci metod sociální práce a mezi sociálními pracovníky se jistě nenajde ten, který by o jeho existenci nikdy neslyšel. Účelem etického kodexu by mělo být, kromě toho, že stanovuje etické zásady, etické problémové okruhy a pravidla etického chování sociálnímu pracovníkovi, mimo jiné i to, že usnadní sociálnímu pracovníkovi pohled na jeho práci tím, že mu dá určitý návod, jak přistupovat ke své práci a jak jednat profesionálně mravně.

Podnětem k volbě cíle práce je nepropracované pojetí morální odpovědnosti a absence pojmu svědomí v etickém kodexu, která by mohla naznačovat, že svědomí sociální pracovník při výkonu své profese snad ani nepotřebuje.

Při zpracování diplomové práce jsem postupoval tak, že jsem nejprve zmapoval ty části kodexu, které pojednávají o odpovědnosti. Celkem se v kodexu nějakým způsobem o odpovědnosti hovoří sedmkrát. Každou odpovědnost jsem označil jako jeden typ. V každé podkapitole, která je věnována vždy jednomu konkrétnímu typu odpovědnosti, jsem nejprve uvedl, jak této odpovědnosti rozumím jakožto budoucí sociální pracovník a následně jsem odpovědnost analyzoval pomocí odborné literatury. U každého zaznamenaného typu odpovědnosti jsem provedl reflexi, při které jsem v některých případech navrhl změny etického kodexu. Na závěr jsem každý typ odpovědnosti analyzoval z hlediska vzájemných relací, které se v rámci odpovědnosti mezi sebou vyskytují. Po zpracování kapitoly o odpovědnosti jsem dospěl k závěru, že etický kodex v mnohém pouze naznačuje, ale odpovědi nedává. Na první pohled se etický kodex z hlediska odpovědnosti jeví celkem srozumitelně. Při bližším zkoumání jednotlivých typů odpovědnosti jsem měl ale často problém určit za co, před kým a na základě čeho má sociální pracovník podle kodexu odpovědnost, ačkoli provedenou analýzou z hlediska relačnosti jsem dospěl k závěru, že jde většinou o pětimístné pojetí odpovědnosti. Tento problém se více či méně projevoval u každého typu odpovědnosti. U profesionální

odpovědnosti bylo nejsložitější určit co je předmětem odpovědnosti, za co vlastně sociální pracovník odpovídá, neboť co je obsahem profesionální odpovědnosti kodex nspecifikuje a definici profesionální odpovědnosti jsem nedohledal ani v žádném jiném zdroji. Pro lepší pochopení této odpovědnosti jsem proto navrhl nové znění zásady o profesionální odpovědnosti. Stejně problematické bylo určit, za co je sociální pracovník odpovědný i u druhého typu odpovědnosti nazvaného Vědomí vlastní odpovědnosti a u třetího typu pojmenovaného Odpovědné plnění povinností vyplývající ze závazků vůči zaměstnavateli. Velký nedostatek jsem shledal u Odpovědnosti za eticky podložená rozhodnutí, která je v kodexu zaznamenána v části, která pojednává o pravidlech etického chování sociálního pracovníka ve vztahu ke kolegům. Podle tohoto pravidla by se sociální pracovník mohl mylně domnívat, že eticky podložená rozhodnutí by měl činit pouze vůči kolegům. Eticky podložená rozhodnutí sociálního pracovníka ale nelze vztahovat pouze k jeho kolegům, objektem odpovědnosti jsou zde zcela bezpochyby i jiné sekundární instance, kterými jsou zejména klienti, jejich rodinní příslušníci, zaměstnavatelé a další osoby dotčené rozhodováním sociálního pracovníka. Proto jsem navrhl toto pravidlo přepracovat, vyjmout ho z pravidel etického chování sociálního pracovníka ve vztahu ke kolegům a přemístit ho do úvodní části kodexu jakožto etickou zásadu. Při zpracování dalšího typu odpovědnosti, a to Odpovědnosti sociálního pracovníka za své celoživotní vzdělávání se zdálo, že nemůže nastat problém. Nicméně i zde jsem narazil na určitou nesrovnalost, a to v terminologii, kterou ale nepovažuji za nijak zásadní, a na protichůdnost ve vzájemných vztazích odpovědnosti. Podle kodexu je za své vzdělávání odpovědný sociální pracovník, ale podle zákona o sociálních službách je naopak zaměstnavatel povinen zajistit sociálnímu pracovníkovi další vzdělávání. Z důvodu nesrovnalosti v terminologii jsem navrhl vhodnější znění tohoto typu odpovědnosti. Další odpovědnost, o které kodex pojednává, jsem nazval Odpovědnost za jednání vůči klientům, kolegům, zaměstnavatelům, profesní organizaci, vzájemný konflikt odpovědností. Tuto odpovědnost považuji za jednu z nejdůležitějších a kodex ji patrně přisuzuje také větší význam, protože je zaznamenána zvýrazněným písmem. Při reflexi této odpovědnosti jsem musel konstatovat, že zde opět není dostatečně vyjádřen předmět odpovědnosti, tzn. za co konkrétně je sociální pracovník odpovědný. Dospěl jsem k závěru, že v tomto případě jde spíše o konstatování potřeby uznání toho, že sociální práce je činnost náročná a složitá, mimo jiné i v tom, že jednotlivé odpovědnosti sociálního pracovníka se mohou střetávat a být ve vzájemném konfliktu. Vyjádření tohoto pravidla bych pro lepší pochopení zrevidoval po stránce jazykové, a v rámci reflexe jsem

proto uvedl, dle mého názoru, znění správnější a zároveň jsem navrhl přesunout celý tento bod do jiné části kodexu. Poslední odpovědnost, o které se kodex zmiňuje, je zaznamenána v části kodexu, která je o etických problémech. Jedná se o Odpovědnost sociálního pracovníka určit, kolik péče poskytnout, aby vedla k odpovědnému jednání klienta. Ani tuto odpovědnost kodex blíže nespecifikuje a nepomáhá sociálnímu pracovníkovi určit, za co je přesně odpovědný.

Už při zpracování kapitoly o odpovědnosti jsem se snažil přijít na to, proč se kodex o svědomí vůbec nezmiňuje, neboť i ve Všeobecné deklaraci lidských práv je v článku 1 mimo jiné uvedeno, že všichni lidé jsou nadáni rozumem a svědomím. Přitom již v každé podkapitole, ve které jsem zjišťoval o kolikamístný vztah se v rámci uvedené odpovědnosti jedná, jsem musel konstatovat, že vztah mezi svědomím a odpovědností se vyskytuje u každého typu odpovědnosti. Svědomí je primární instancí odpovědnosti, díky které dokáže sociální pracovník rozpoznat mimo jiné za co, před kým a na základě čeho má vlastně odpovědnost, neboť v tomto směru je kodex velmi neurčitý a někdy i zavádějící.

Ve třetí kapitole, kterou jsem věnoval samotnému pojmu svědomí, jsem se pak podrobněji zabýval vztahem svědomí k jednotlivým typům odpovědnosti. U každého typu odpovědnosti jsem zjistil, že není možné, aby sociální pracovník při výkonu své profese svědomí nepotřeboval. Prostřednictvím svého svědomí bude sociální pracovník např. posuzovat, co je vlastně profesionální odpovědnost a kam až sahají hranice této odpovědnosti. Stejně tak tomu bude i u odpovědnosti, kterou má sociální pracovník za své vzdělávání, protože kodex naznačuje, že sociální pracovník se vzdělává kvůli svému povolání a odbornosti, ale na základě svědomí musí sociální pracovník dojít k poznání, že nemůže mít odpovědnost vůči svému povolání, své profesi, ale že zde má odpovědnost hlavně vůči klientům, kvůli kterým se vzdělává, aby mohl svoji práci vykonávat lépe. Svědomí bude hrát zásadní roli i v rámci odpovědnosti za eticky podložená rozhodnutí, protože eticky podložené rozhodnutí je takové rozhodnutí, které sociální pracovník dokáže na základě nějakého etického přístupu či etické teorie s ohledem na své svědomí zdůvodnit. Bez svědomí se sociální pracovník neobejde ani při řešení konfliktů vzájemných odpovědností, které zcela jistě při výkonu jeho profese nastanou a etický kodex s tím i počítá. Prostřednictvím svědomí se pak sociální pracovník dokáže rozhodnout, které odpovědnosti dát přednost, která odpovědnost má v konkrétní situaci větší morální důležitost.

Na základě uvedeného lze konstatovat, že sociální pracovník potřebuje své svědomí k tomu, aby v rámci odpovědnosti stanovené etickým kodexem dokázal správně rozeznat a určit, kdo je přesně odpovědný, za co konkrétně je odpovědný, před kým a na základě čeho, aby prostřednictvím svého svědomí dokázal najít optimální, morální, profesionálně odpovědné řešení a aby je dokázal racionálně zdůvodnit. Odpovědnost za své jednání totiž nemůže delegovat na někoho jiného, proto musí sociální pracovník své svědomí zapojit a musí ho použít. Kodex by měl z těchto důvodů aspoň nějakým minimálním způsobem ve svém znění pojem svědomí obsahovat. To, že se pojem svědomí v etickém kodexu vůbec nevyskytuje, považuji za nedostatek, který by se měl napravit tím, že se pojem svědomí do etického kodexu zapracuje. Jako nejvhodnější řešení bych proto navrhoval vytvořit etickou zásadu, která by byla samostatně uvedena v úvodní části kodexu a která by mohla znít takto: „**Sociální pracovník, s ohledem na příslušné zákony, profesní normy a specifika situace, jedná vždy tak, aby jeho jednání bylo v souladu s jeho svědomím.**“

Seznam použitých zdrojů

Literatura

AKVINSKÝ, T. *Otázky o svědomí*. Praha: Krystal OP, 2010. Aquinata, sv. 9. ISBN 978-80-87183-19-9.

ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Přeložil Karel ŠPRUNK. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-111-3.

ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. Vyd. 3., V Portálu 2. Přeložil Karel ŠPRUNK. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-727-5.

BROWN, R. MC CARTNEY, S. Professionalism definitions in „managing“ health services. In MALIN, N. *Professionalism, Boundaries and the Workplace*. London and New York: Routledge, 2000. ISBN 0-415-19262-5.

ČAPEK, J. Dvojí účel jednání. In *Filosofie jednání*. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-146-3.

FISCHER, O. MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok-Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická, 2008. ISBN 978-80-904137-3-3.

HÁLA, V. *Morální odpovědnost a její aspekty*. Praha: Filosofía, 2013. Filosofie a sociální vědy. ISBN 978-807007-412-1.

HORYNA, B. ed. *Filosofický slovník*. 2. rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-064-4.

IFE, J. *Human Rights and Social Work. Towards Rights-Based Practice*. Cambridge: CUP, 2001. ISBN 978-0-521-79291-2.

JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6.

KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. Praha: Svoboda, 1996. Filozofické dědictví. ISBN 80-205-0507-5.

KARFÍK, F. Jednání v řeckém myšlení. In *Filosofie jednání*. Sv. 2. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-146-3.

KUTNOHORSKÁ, J. CICHÁ, M. GOLDMANN, R. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3843-7.

MARVAN, T. POLÁK, M. *Vědomí a jeho teorie*. 2. vydání. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2015. Hermés (Pavel Mervart), svazek 2. ISBN 978-80-7465-138-0.

MÁTEL, A. SCHAVEL, M. MÜHLPACHR, P. *Aplikovaná etika v sociální práci*. Brno: Institut mezioborových studií Brno. 2010. ISBN 978-80-87182-13-0.

MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-331-4.

MATOUŠEK, O. KŘIŠŤAN, A. ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2673-1.

NOVOTNÁ, V. SCHIMMERLINGOVÁ, V. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-7066-483-5.

PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.

PIEPER, A. *Einführung in die Ethik*. Fünfte, überarbeitete und aktualisierte Auflage, Tübingen: A. Francke Verlag, 2003. ISBN 3-8252-1637-3.

SCHIRRMACHER, T. *Morální odpovědnost: tři rozměry etického rozhodování-zákon, moudrost, svědomí*. Přeložil René DRÁPALA. Praha: Návrat domů, 2016. ISBN 978-80-7255-353-2.

SOKOL, J. *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-253-5.

SOTONIAKOVÁ, Eva. *Teorie a metody sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-7368-118-8.

SPAEMANN, R. *Základní mravní pojmy a postoje*. Praha: Svoboda, 1995. Filozofie a současnost (Svoboda). ISBN 80-205-0484-2.

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7113-236-5.

ŠTĚPINOVÁ, M. V. Úvodní studie. In AKVINSKÝ, T. *Otázky o svědomí*. Praha: Krystal OP, 2010. Aquinata, sv. 9. ISBN 978-80-87183-19-9.

THOMPSON, M. *Přehled etiky*. Přeložil Pavla CÍSAŘOVÁ. Praha: Portál, 2004. Filozofie (Portál). ISBN 80-7178-806-6.

Učebnice obecné neurologie. Brno: Masarykova univerzita, 2003. ISBN 80-210-3309-6.

VAJDA, J. *Úvod do etiky*. Nitra: Enigma, 2004. ISBN 80-89132-12-X.

VAŠUTOVÁ, M. Celoživotní vzdělávání sociálních pracovníků. In *Sborník prací filozofické fakulty Ostravské univerzity*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2004. ISBN 80-7042-646-2.

Elektronické zdroje

Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků. Společnost sociálních pracovníků ČR. [online]. [cit.2017-12-11]. Dostupné na WWW:<
https://www.socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspr.pdf>.

Otevřené kurzy. *Institut vzdělávání APSS ČR* [online]. [cit. 2018-03-17]. Dostupné na WWW:< <https://www.institutvzdelavani.cz/nabidka-kurzu>>.

PALÁN, Z. *Celoživotní učení (vzdělávání)*. [online]. [cit. 2018-01-16]. Dostupné na WWW:< <https://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/celozivotni-uceni-vzdelavani>>.

SCHOCKENHOFF, E. Podstata a funkce svědomí. *Teologické texty* [online]. © 2004 - 2014. 2004, č. 4 [cit. 2018-02-02]. Dostupné na WWW:
<<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-4/Podstata-a-funkce-svedomi.html>>.

SOCIÁLNÍ REVUE. *Etický kodex je základ při aplikaci metod sociální práce*. [online]. 24.5.2005. [cit. 2017-10-11]. Dostupné na WWW:< <http://socialnirevue.cz/item/eticky-kodex-je-zaklad-pri-aplikaci-metod-socialni-prace-rika-vera-novotna>>.

Stanovy Společnosti sociálních pracovníků ČR, z. s. [online]. [cit. 18.10.2017]. Dostupné na WWW:< <https://or.justice.cz/ias/ui/vypis-sl-detail?dokument=46909338&subjektId=661685&spis=322042>>.

ŠIMEK, V. *Morální odpovědnost*. In FIZAMI [online]. [cit. 2017-10-12]. Dostupné na WWW:< <https://www.fizami.cz/video/moralni-odpovednost/>>.

Veřejný rejstřík a Sbírka listin - Ministerstvo spravedlnosti České republiky. [online]. Copyright © 2012 [cit. 18.10.2017]. Dostupné na WWW:<<https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik-firma.vysledky?subjektId=661685&typ=PLATNY>>.

Periodika

JINEK, J. KŘIŠŤAN, A. Etická teorie a její aplikace – problém pro sociální práci. *Sociální práce/Sociální práce*, 2011, roč. 11, č. 2.

KODYMOVÁ, P. Nekončící příběh. *Listy sociální práce*, 2016, roč. 4, č. 1.

NEČASOVÁ, M. DOHNALOVÁ, Z. TALAŠOVÁ, R. Využití vybraných etických teorií v praxi sociální práce. *Sociální práce/Sociální práce*, 2010, roč. 10, č. 3.

PAULUSOVÁ, M. VAŠÍČKOVÁ, A. Poučovací povinnost o nepojistných sociálních dávkách. *Listy sociální práce*, 2013, roč.1, č. 0.

PROVAZNÍKOVÁ, E. NEJEDLÁ, D. Může vhodně koncipované vzdělávání zaměstnanců omezit míru manipulace v praxi sociálních služeb? *Sociální služby*, 2015, roč. 17, č. 5.

TOMEŠ, I. Regulace profesních rolí SP. *Listy sociální práce*, 2015, roč. 3, č. 4.

Legislativní dokumenty

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách [online]. [cit. 2017-12-15]. Dostupné na WWW:<https://www.mpsv.cz/files/clanky/13640/z_108_2006.pdf>

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce [online]. [cit. 2017-12-12]. Dostupné na WWW:<<https://www.mpsv.cz/files/clanky/2919/262-2006.pdf>>.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád [online]. [cit. 2017-12-14]. Dostupné na WWW:<https://www.mpsv.cz/files/clanky/1505/z500_2004.pdf>.

Studijní materiály

ŠIMEK, V. *Východiska, význam etiky pro sociální práci, profesní etika, etické kodexy, odpovědnost sociálního pracovníka*. Studijní text tve_2.

ŠIMEK, V. *Základy etické orientace sociálního pracovníka*. Studijní text tve_3

ŠIMEK, V. *Způsob morální argumentace v sociální práci I*. Studijní text tve_4.

ŠIMEK, V. *Způsob morální argumentace v sociální práci II*. Studijní text tve_5.

ŠIMEK, V. *Způsob morální argumentace v sociální práci IV*. Studijní text tve_7.

ABSTRAKT

VYTERNA, L. *Morální odpovědnost a svědomí sociálního pracovníka podle Etického kodexu sociálních pracovníků České republiky*. České Budějovice 2018. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce V. Šimek.

Klíčová slova: morální odpovědnost, svědomí, sociální pracovník, sociální práce, etický kodex, analýza, reflexe, relace odpovědnosti

V diplomové práci je zmapováno, analyzováno a kriticky reflektováno pojetí morální odpovědnosti a pojetí svědomí tak, jak jsou zaznamenány v Etickém kodexu sociálních pracovníků České republiky s ohledem na osobu sociálního pracovníka s cílem zjistit jaký má význam morální odpovědnost a svědomí v kodexu sociálního pracovníka a jakou tyto pojmy hrají roli v rámci výkonu jeho povolání. Morální odpovědnost sociálního pracovníka není v etickém kodexu dobře zpracovaná. O odpovědnosti se v kodexu hovoří celkem sedmkrát, a to spíše neurčitým a někdy i zavádějícím způsobem. Ve většině případů se z odpovědnosti tak, jak o ní kodex pojednává, nedá určit, za co přesně je sociální pracovník odpovědný a vůči komu má odpovědnost. K tomu, aby sociální pracovník dokázal rozpoznat vzájemné vztahy v rámci předepsané odpovědnosti, musí zapojit své svědomí, které je primární instancí odpovědnosti. Kodex se o svědomí však vůbec nezmiňuje, proto by bylo vhodné tento pojem do kodexu zapracovat.

ABSTRACT

Moral responsibility and conscience of a social worker according to the Ethical code of social workers in the Czech Republic

Key words: moral responsibility, conscience, social worker, social work, ethical code, analysis, reflection, correlation of responsibility

In this diploma thesis the conception of moral responsibility and the conception of conscience which are registered in the Ethical code of social workers in the Czech Republic are mapped, analysed and critically reflected. All these is done with regard to a social worker with an aim to find out what value the moral responsibility and conscience in the code of a social worker has and to see what role in pursuance of his/her performance these concepts play. The moral responsibility of a social worker in the Ethical code is not described properly. The responsibility is mentioned there all together seven times, however, in an undefined sometimes even in a misleading way. In most cases it is impossible to decide what is a social worker responsible for and who to. To be able to identify mutual relations within required responsibility the social worker must integrate his/her conscience which is a primary principle of responsibility. Nevertheless, the conscience is not mentioned in the Ethical code at all, therefore it would be appropriate to incorporate it to it.